

*Giuseppe Renzi-nek
ajánlom*

*Denn nicht das, was ist,
macht uns ungestüm und
leidend, sondern dass es
nicht ist, wie es sein soll.*

HEGEL

Nemes Lajos

A totális állam
és
az érdekképviselési
rendszer

Társadalombölcseleti tanulmány

Gyarmati Ferenc könyvnyomató műhelyének kiadása, Budapest, 1935

A liberalista államtól
a totális államig

A francia forradalom megerősíti a polgárság helyzetét és ezzel megalapozza szabadságát is. Proklamációja (1789) „az ember”, „a polgár” jogait határozza meg, de egyben leszögezi azt is, hogy a társadalom nem egységes, hanem osztályokra bomlik. „Az emberek szabadoknak születnek, szabadon élnek és egyenlő jogaik vannak. A társadalmi megkülönböztetést csak a közösség utilitása szabja meg”. A proklamációnak ezen első pontján kívül fontos a 11-ik pont is, amely szerint „a gondolatok és vélemények szabad közlése az ember egyik legértékesebb joga. Mindegyik állampolgár tehát szabadon beszélhet, írhat és publikálhat, *kivéve ha nem méretezi túl a törvény által meghatározott szabadságot.*” Tehát már ez a törvénycikk magában foglalja a korlátozó intézkedéseknek lehetőségét, amelyeket érvényesítettek is, amikor a francia forradalom ki vívói: a városi proletariátus és a feudalizmus megdöntéséhez legjobban hozzájáruló parasztok követelésekkel jelentkeztek. Mint a polgári társadalom egyik igen fontos és érdekes alapokmánya, szükségszerűen gondoskodik a legfontosabbról is: a polgár tulajdonáról. A 17-ik paragrafus: „A tulajdon, tekintve, hogy szent és sérthetetlen, nem vonható meg semmilyen esetben sem, csupán akkor, ha azt a köz szükségessége — miután azt törvényesen igazolták — világosan követeli, de mindig csak egy előre kifizetett kártérítés ellenében.” Míg tehát a proklamáció első pontjában a liberalizmus tartalma, addig a 17-ben a

polgári társadalmi és gazdasági rend lényege van lefektetve.

A liberalizmust a kritika különbözőképpen definiálta: módszernek tartották, vagy pártnak; egyesek viszont kormányformának vagy állami szervezetnek.

A liberalizmus — teoretikusai szerint — elsősorban a szabadság tényének elismerésével jelentkezik. Csak az ismerheti el másik embertársa szabadságát, aki maga is szabad.

A polgári filozófia helyesen állapítja meg a liberalizmusról, hogy módszer; mert a szabadság által adott dialektikus lehetőség a képességek kidomborítója s alkalmat nyújt a fejlődésre. Természetesen ez is csak papíron maradt. A valóságban a polgári liberalizmus is, (mint középkori elődje): privilégium.

A politikai élet gyakorlatában e módszer a liberalista pártok megalakulásában jelentkezett. Ezek a pártok az individualista energiák kifejlődését és terjeszkedését célozták, tehát szabad lehetőségeket nyújtottak az erőseknek a gyengékkel, a hatalmon lévőknek az elnyomottakkal szemben. A polgári liberalizmus így a gyakorlatban ellentétbe kerül a liberalizmus filozófiai értelmével. Mint kormányformát a polgári filozófia nagyon ajánlja a liberalizmust, mert — megállapítása szerint — bizonyos akaratlan együttműködést jelent a közösséggel, azaz mindenki érdekeit szem előtt tartja.

A liberalista állam természetesen nem realizálódhatott abban a formájában, ahogy azt teoretikusai elképzelték, mert „ha az összes társadalmi erőknek szabad játékot és teret biztosított volna, lehetetlen lett volna a társadalmi együttélés; minden kezdemé-

nyezés, minden vélemény szabad küzdelme veszélyeztette volna a történelmi élet magától folyó elemeit és folytonosságát”, — gondolják és vallják a liberalizmus polgári kritikussai. Ez azt is jelenti, hogy a teljesen realizált polgári liberalizmus ilyenformán a tömegek anarchizmusának kifejlődéséhez járult volna, mert a radikális individualizmus, — mely a liberalizmus teljes gyakorlatában maradék nélkül megtalálható — az anarchizmusba torkol. Az út az anarchizmus felé ugyanis ez: liberalizmus, individualizmus, anarchizmus.

A liberalista állam tehát békítő és normalizáló elemeket talált politikai, jogi, gazdasági és társadalmi téren. A polgári liberalizmus ugyanis osztályliberalizmus volt. Békítő és normalizáló elemeit ügyesen használta fel. Ha konveniólt és szükséges volt, kihatott a választások szabad lefolyására, — megfosztván ilyenformán a tömegeket politikai jogaik gyakorlásától, gazdasági téren pedig szabad kezet nyújtott a kizsákmányoláshoz.

A dolgozók tehát nem elégedtek meg a polgárság forradalmának eredményeivel, mert abból semmit sem kaptak, sem anyagi javakat és így igazi szabadságot sem. Ezért a polgárság ellen fordultak, akik az arisztokráciának: a régi privilegizáltaknak helyébe ültek, azaz az arisztokrácia (privilegizált) utódjai lettek és tőlük a proletariátus jogait követelték. A proletariátus azonban ez: az első fontosabb forradalmi megmozdulását nem végezhetette el eredményesen. Osztályöntudata ugyanis távolról sem volt annyira fejlett, mint a polgárságé; míg a polgárság ideológiája és irodalma két évszázadra tekinthet vissza, addig a negyedik rend

ideológiája, illetőleg annak irodalma akkor volt csak alakulóban. Megszervezése primitív volt és orientációja homályos. Jellemző erre az is, hogy a jobbágyok és munkások a polgársággal együtt harcolnak a feudalizmus ellen anélkül, hogy tisztázva látták volna előre is annál eredményeit, Csak amikor észrevették, hogy kijátszották őket, lázadtak föl, jussukat követelve, de szembei találták magukat a polgársággal, amely ekkor elióglaltí már hatalmi pozícióját, azt a pozíciót, melyet a néj segítségével és vérével szerzett meg. Mit írták francia forradalom krónikásai erről a korszakról?

A nép, — írták — jogait már kiverekedte, mos javait is birtokába kell vennie. A szegények - mondják, — érzik, hogy a politikai egyenlőséget, (sza bad ágot) legyengíti a javak elosztásának egyenlőtlen sége és mert az egyenlőség függetlenséget, azaz sza badságot jelent, fellázadnak azok ellen, akiktől függnék. Szükséges tehát, hogy a törvények arra törekedjenek hogy a javakat igazságosabban osszák szét és így a jövő egyenlőtlenységének elébe vágjanak. A törvén megállapíthatja, melyik az a maximum, amelyet valaha bírhat.¹

A dolgozók tehát a polgárság liberalizmusává szemben az egyenlőség elvét állítják fel, mely azonban nemcsak az elméletben, hanem a gyakorlatban i az egyén anyagi, tehát jogi helyzetének is feljavítása célozza.

Lassan kifejlődik a proletariátus és a polgársá között az az antitézis, mely az arisztokrácia és pol gárság között fennállott, ugyanis egy univerzális libera-

¹ Aulard: Histoire politique de la révolution française Paris, 449 old.

lizmus leple alatt a polgárság ugyanúgy privilegizált élvezője a szabadságnak és anyagi javaknak, mint annak idején az arisztokrácia. A proletariátus „osztályöntudata” fejlődésnek indul és forradalmi megszervezésre törekszik. Ideológiája látszólag antiliberális, de a valóságban a szabadság kiterjesztését célozza.

A liberalizmus politikai gyakorlata a parlamentarizmusban kulminál; az állampolgár — írják a liberalizmus teoretikusai — részt vesz az állami és politikai életben, részese a törvényhozásnak. Ezt így fogalmazták meg: mindegyik társadalmi osztály képviseltetheti magát saját akarata és belátása szerint; vagy így is: ha valóban szabad ember az, aki elég erős ahhoz, hogy azt a pártot válassza, mely legjobban felel meg sorsának, helyzetének . . .”² Természetesen ez is csak az elméletben létezett, mert a parlamentarizmus alkalmazta a „normalizáló erőket”.

Közismert tény az, hogy például a legtöbb államban választások a világháború előtt borral folytak, a politikailag éretlen és szervezetlen parasztság, mely osztályhelyzetével nem volt tisztában, boros állapotban szavazott azokra, akik a bort és választási mulatozásokat fizetni tudták, a háború után pedig karhatalmi segítséggel és az állami apparátus és bürokrácia beavatkozásával szavaznak — nyíltan.

A parlamentarizmus ilyen formán nem a többség érdekeit védő és képviselő intézmény, hanem az uralkodó kisebbség jogaira, „szabadságára”, érdekeire felügyelő fórum lett, hiszen a parlamentbe nem azok

(Guido de Ruggero: Storia del liberalismo europeo, Bari, Caterza, 1925. 382 old, (Nem véletlen, hogy éppen egy olasz írta meg a liberalizmus „történetét”).

kerültek, akiket a „nép”, a többség spontán elhatározása és bizalma, hanem azok, akiket az uralkodó kisebbség pénze és fortélyja juttatott.

Tagadhatatlan azonban az a tény is, hogy a parlamentarizmus bizonyosfokú szabadságot jelentett, amennyiben bizonyos és korlátolt lehetőségek között biztosította a szervezkedést, a nyilvános és tömeges összejövetelek szabadságát, a vélemények meglehetősen szabad közlését. Ez a körülmény a többség számára jogai kisfokú megvédésének lehetőségét is magában foglalta, hiszen tömegesen, szolidárisán léphetett fel, ha sérelmek érték, tiltakozhatott sőt gyakran hatásos nyomást is gyakorolhatott szerény kívánságainak teljesítése ügyében.

A fasiszták, gondolják sokan, megszüntették a parlamentarizmust, szakítva a liberalizmussal. Ez tévedésen és a tények nem ismerésén alapszik. A faszizmus ugyanis formailag megtartotta a parlamentet és a szenátust is (megfelel a mi felsőházunknak), dacára Mussolini különböző beszédeiben gyakran ismételt kijelentéseknek, melyek a parlamentarizmus csődjéről és ezért annak szükségszerű megszűnéséről szóltak. A parlamentarizmus mai formája végét éli és szükségszerűen meg is fog bukni, mert a demokráciához és a polgári liberalizmushoz tartozik. Mert a demokrácia és a liberalizmus a kapitalizmushoz tartozik, a parlamentarizmus szükségszerűen azzal együtt bukik meg, mert a parlamentarizmusnak csak addig volt létjogosultsága, amíg a titkos és a körülményekhez képest lojális választási rendszerrel küldték a különböző pártok a parlamentbe képviselőiket. A kapitalizmus válsága magával hozta a fasiszta államberen-

dezkedéseket, melyek lényegében csak abban különböznek a liberális kapitalista államok szerkezetétől, hogy sajtószabadság nincsen, a gyülekezési jog is történelmi fogalom csupán; a fasiszta államban politikai pártok nem léteznek, kritika még a művészetek terén sincsen, illetőleg alá van rendelve az „állami ideálnak”. Továbbá — s ezen van a hangsúly, — a dolgozó tömegek megmozdulási lehetősége radikálisan el van gáncsolva és a dolgozó ilyenformán teljesen alá van rendelve munkaadója kényszerének, A fasiszta rendszert jelentő korporációk csak papíron léteznek, a munkaadó tehát a legnagyobb úr és sohasem volt annyira korlátlanul szabad és biztos a dolgában, mint a fasiszta államban. *És mindez persze* — és ezt nem szabad elfelejteni — *minden fasiszta államban az alkotmányosság szempontjainak szem előtt való tartásával történik.* Mert Mussolinit a király nevezte ki és Mussolini a valóságban meg is tartotta az alkotmányosság látszatát Mert például az utolsó, 1934-ben tartott választások is titkos szavazással és a választási törvény szem előtt tartásával folytak le. „Azonban, mert az alkotmány megvédésének és az olasz állami egység és a monarchia megmaradásának érdekében feloszlatták a politikai pártokat és 1925-ben megszüntették a sajtó relatív szabadságát is, természetesen csak egy politikai párt indulhatott a „küzdelembé”. A látszat és a humor kedvéért megjelennek az uccákon a választási plakátok, melyek idézetek Mussolini választási nagybeszédéből. A villamosok, az autóbuszok, a falak tele vannak Mussolini arcképével és a nemzeti fasiszta párt nemzetiszínű szavazólapjainak megnagyobbított formáival, melyek felhívják az olasz

polgárt, hogy „sí”-vel szavazzon az olasz nemzet, az olasz r.ép, az olasz állam nagyságának érdekében,³

Miért nem szüntette meg a fasiszmus a parlamentet ha annyiszor beszélt erről? Soha senki olyan könnyen nem intézhette volna el a parlamentet, mint most Mussolini, Hol a forradalom? A parlamentarizmus eltörlése forradalmi tett lett volna, ha nem is lényeges, de legalább történelmileg fontos lépés, amennyiben valóban likvidálja a liberális kapitalista állam egyik maradványát. Ezért elkerülhetetlen beszédében a zavaró misztifikáció és ezért mondja: „1932-ben az olaszok és a külföldiek is láthatták a fasiszta forradalom kiállításán, hogy a fasiszta forradalom, amely véráldozatot is követelt.” Persze, hogy a kispolgári tömegek higgyenek ebben, hozzáteszi, hogy „1929-től kezdve a fasiszmus olasz fenoménből univerzális fenoménná alakult.” Mi a fasiszmus? Ennek állandó ismétlésére van szükség, mert különben elfelejtenék, hogy *új* rendszerben élnek; és el kell mondania, hogy „a civilizáció új formái felé haladunk, úgy a politikában, mint a gazdaságban, Az állam visszaszerzi jogait és presztízsét, mint a nemzeti társadalom egyetlen és legfelsőbb tolmácsa. A nép az állam teste és az állam

³ Az olasz választások „titkosak”. Nagy választási kampányok is vannak. A párt által kiküldött pártkorifeusok beszédeket tartanak, tereken és termekben, a színházakban és az iskolák dísztermeiben és a felül zárt „gallériákban”. Beszélnek és elisméte-lik, meggyőződés nélkül és hivatásból unottan és egyhangúan azt, amit a „vezér” mondott és abban vetélkednek, hogy minél többet idézzenek a „vezér” beszédéből.

A szavazás következőképpen folyik le: Minden fasiszta pártagnak fekete ingben adott időben meg kell jelennie kerületében; katonai rendben vonulnak az urnák elé, ahol egy szavazólapot

a nép lelke. A fasiszta koncepció szerint a nép az állam és az állam a nép.”

A liberalizmus alatt a szabadság gyakorlását értjük elsősorban. A liberalizmus elsősorban a fejlődő kapitalizmus doktrínája volt, melyre fejlődése kezdetén okvetlen szüksége volt. De — mint már mondtuk — ha az uralkodó rend, a szabadság tulajdonképeni élvezői, hiszen ők voltak egyedül anyagilag függetlenek,

kapnak, melyet az urnákba dobnak. Meg kell itt jegyeznünk azt is, hogy nagyszámban vannak azok, akik kényszerből léptek be a pártba, mert állami állásban ma csak a fasiszta párt tagjai lehetnek. Ugyanúgy a városi alkalmazottak is. Egységesen szavaztatták le a villamos vasutak alkalmazottait minden városban, a rendőröket, a vasutasokat stb. Ezek csak egy igent jelentő nemzetiszínű cédulát kaptak: ezt kellett az urnába dobniuk. A többi szavazó pedig két cédulát kapott. Az egyik nemzetiszínű volt, a másik üres és ez nemet jelentett. Mind a két cédulán egy és ugyanazon sorszám, mely azonos a szavazó sorszámával. A szavazó jelentkezik megfelelő kerületében, ahol a választási bizottság kerületi elnöke kikeresi a névsorban nevét, törli azt, igazolva, hogy eleget tett „állampolgári kötelességének”: tehát szavazott és átadja a szavazónak a két cédulát, aki bemegy a nyitott fülkébe, borítékba zárja az egyik cédulát és a másikat megsemmisíti. Ha a választó nemmel szavazott, kiderül, amikor felbontják a borítékokat és kikeresik a sorszám tulajdonosát, tehát könnyen identifikálható és ellenőrizhető e titkos szavazás mellett, ki szavazott „nem”-mel. Azonban nemmel szavazni előrelátható következményekkel jár. Természetesen néhány nevesebb, de ártalmatlan antifasiszta nemmel szavazott, ami köztudomású is, de ezek a „nem”-ek szükségesekek voltak, hogy a külföld előtt bebizonyíthassák a választás szabad folyását és, hogy az abszolút és fantasztikus többség spontánul keletkezett, azaz az olasz nép hűségét a fasizmushoz jelenti. A falukban a parasztnak és sok kis városban is foglalkozásra való tekintet nélkül csak nemzetiszínű szavazólapot adtak. A nagyobb városokban a fentleírt módon szavaztak.

helyzetüket veszélyeztetve látták, rögtön használták e „rend” és „az állami élet zavartalan folyásának biztosítása végett” a normalizáló erőket. A tőkés rend válságával egyenes arányban halad a normalizáló erők igénybevétele. Egyszerűen: minél nagyobb a kapitalizmus válsága, annál jobban korlátozzák a szabadságjogokat, mellyel elsősorban azok akartak élni, kik helyzetükkel elégedetlenek voltak. A kapitalizmus, válsága miatt, veszélyeztetve látta életét és ezért szakít a liberalizmussal, mely éltető eleme volt. A „változás”: a fasiszta parancsuralom, az uralkodó kisebbség részére nem jelentett változást, csupán a polgárság „ideológiáján” változtat. Az életformák részükre változatlanok, Érdekeiket zavartalanul érvényesíthetik. A régi formákhoz való ragaszkodásukban még a parlamentet és a szenátust is megtartották, de ezek mint kritikai fórum nem működnek. A fasiszta állam parlamentjének tagjai szükségszerűen az egyedül létező politikai párt: a fasiszta párt, Németországban: a nemzeti szocialista párt tagjai, nem úgy, mint sok európai államban, ahol a parlamentben ül egy polgári ellenzék is, mely látszólag verekszik is, céljai és érdekei azonban megegyeznek a kormánypárt érdekeivel. A fasiszta diktatúra a fennálló rendszert, a kapitalizmust védi a válóságot esetleg feltáró parlamenti kritika igazságaival szemben: ezek szerint tehát a fennálló tőkés társadalmi rend legradikálisabb megnyilvánulása. A fasizmus ezért nem századunk új szellemének kifejezője és hordozója, hanem a régi rend és szellem megerősítője. Nálunk ezt így fejezik ki „haladó konzervativizmus”. A konzervativizmus a haladás ellenkezőjét jelenti. De a misztifikáció és megtévesztés kedvéért odaillesztik a

„haladó” jelzöt is. Ha ezt a jelzöt lefordítjuk magyarra, akkor paradoxont kapunk: haladó maradiság, fából vaskarika.

Hogy miért cserélte fel a kapitalizmus a liberalizmust a fasizmussal, világosan fejti ki Berzeviczy Albert a Pesti Napló 1935 június 27-iki számában megjelent vezércikkében:

„ , , , látjuk, hogy valami tiszta elvi alapja az antiliberális áramlatnak nincs. Az „ôte-toi de la, que je n'y mette” („pusztulj innen, hogy én üljek a helyedre”) örök játéka érvényesül csak a politikában a liberalizmus elleni harc tetszetős jelszava alatt.

Fz a harc egyébiránt a maga eredeti indítékán kívül — mint mondtam — más forrásokból is merít erőt, nevezetesen külföldi példákából.

Azt, hogy sokakat elbűvölt Hitler győzelme és uralma, azt, hogy csendes óráikban sokan kiszemelték már azt a zsidót, akinek a helyére szeretnének ülni, csak kevesen vallják be, Hitlernek nálunk kevés a bevallott híve, a legtöbben belátják, hogy mi nem szigetelhetjük el magunkat a világtól úgy, mint a nagy Németország. Hanem a szívek mélyén azért nálunk is sok a szimpátia a németországi új rend iránt.

Még sokkal általánosabb és nyíltabb az olasz fasizmus követésére való hajlandóság. Utóvégre a fasiszta Olaszország nekünk barátunk, a „Duce” elis merten legnagyobb államférfia Európának. Ki veheti tehát rossz néven valakinek, ha a „Duce” példáját követve, szidja a liberalizmust és a demokráciát?

Csak egy dolgot felednek ennél. Mussolini nagy haragja és gyűlölete az olaszországi liberalizmus és demokrácia ellen irányul, az a liberalizmus és demok-

rácia pedig, amely Olaszországban a fasizmus előtt uralkodott, egyértelmű volt a legszélsőbb radikalizmusmal, mely Itáliát már-már az anarchia karjai közé taszította.

„Ott már a háború előtt is, de főképp a háború alatt és után olyan állapotok uralkodtak, hogy egyszer egyik, máskor másik ága a köztisztviselőknek sztrájkolt, az államgépezet hol itt, hol ott megállott, a szocializmus fel volt fegyverezve és dacolt az államhatalommal; végül már kormányt alig lehetett alakítani, mert a kormánynak ügyse engedelmesskedett senki,»

Ilyen állapotoktól mentette meg a fasizmus Olaszországot Szervezkedése bámulatos volt, azt, hogy fel is volt fegyverkezve, az örökös sztrájkoktól fenyegetett kapitalizmus támogatásának köszönhet.

Az európai liberalizmus értelme szinte országonként változott» Ha a XVIII. század liberalizmusának két legtipikusabb formáját: az angol és a francia liberalizmust figyeljük meg, azt látjuk, hogy míg a francia forradalom után az angol liberalizmus kiterjeszkedik és „racionalizálódik”, addig a francia liberalizmus a demokrácia felé halad. A demokrácia modern (a francia forradalom szülte) formája a modern liberalizmusból fejlődött ki. A liberalizmus és demokrácia ilyenformán folytonossági viszony: an állanak egymással, közös területet alkotnak, majd ellentétbe kerülnek, hogy újból napjainkban közös területen találkozzanak.

Ahogy a liberalizmus túlhaladta feudális stádiumát és elutasította a szabadságnak azt a feudalista

felfogását, mely szerint a szabadság kevesek privilégiuma, illetve tradicionális monopóliuma, a demokrácia útjára lépett és arra törekedett, hogy a szabadság közjogúvá váljon, vagyis mindenkié legyen. A liberalizmus ebben az első stádiumából másodikba lépő útjában természetesen sok ellenzőre talált. A XIX. század elején különösen a franciáknál erős ebben az irányban az ellenállás, továbbá a németeknél és az olaszoknál.

A régiek és modernek liberalizmusa között lévő különbséget úgy foghatjuk fel, mint a *demokrácia* és *liberalizmus* koncepcióit: az elsőnek pozitív értelme: népi önkormányzat, a másodiké: a garancia doktrínája. De ma már határt vonni a liberalizmus és demokrácia között nem lehet: területeik közösek. Kormányzati módszereik sem különbözök. Ezért is simultak el a doktrinális és filozófiai különbségek, melyek kezdetben fennállottak a liberalizmus és demokrácia között. A demokrácia a francia forradalom idejében, tehát első megjelenésekor zavaros és ködös valami volt: az, amit ma nevezünk *stricto sensu* demokráciának; (értethető is a demokrácia fellépése idején ez a zavarosság, hiszen a demokrácia jelszava alatt a burzsoázia és a proletariátus vívta meg küzdelmét, míg — mint már láttuk is — érdekeik és céljaik különbözőek voltak.)

A proletariátus a XIX. század elején a demokrácia értelmét mindinkább jobban tölti meg szociális tartalommal, de a demokrácia, mint kimondottan polgári párt és irányzat csak akkor jelenik meg teljesen világosan a kutató előtt, amikor a (marxi) szocializmus eszmekörével házasítva a XIX. század második felében differenciálódik: demokrácia és szociáldemokrácia.

A két irány két különböző kormányformát képviseli már. Az első az egyenlőség elvét jogilag akarja szabályozni és közben meg akarja valósítani a szociális haladást a rend és törvény eszközeivel, betartva a szabadság jogi kötelezettségeit és elismerve „individuais” gyümölcsseit. A másik az individualizmuson tágitva a kollektívizmus megvalósítását tartja szem előtt, ha kell erőszakkal is. Az utóbbit a liberalizmus történetírói állítják s valaha, lényegében véve, igazuk is volt; a szociáldemokrácia első politikai stádiumában ezt is intencionálta. A liberalizmus persze a vagyonkobbzást és az individuum jogainak és szabad mozgásának korlátozását mereven visszautasította, viszont ebben a stádiumában nem volt semmi szava a demokrácia, sőt a szociáldemokrácia programja ellen sem . . . A XIX. század első felében a demokrácia szociális célokat és törekvéseket is tartalmazott. Ezek a szociális célok akkor persze homályosak, utópisztikusak, régiek és éretlenek voltak. A szocializmus, mint a proletariátus ideológiája határozott formát és irányt csak Marx Károly és Engels Frigyes fellépésével kapott. A marxizmus nem elégedett meg a demokratikus tömegeknek a liberalizmus által megtűrt célkitűzéseivel, hiszen a demokraták nem szociálistan újjászervezett új államformát követeltek, hanem szociális színekkel élénkített népi önkormányzatot, ami követőik, a dolgozó tömegek miatt érthető is volt. A múlt század második felében tehát elkezdődött a demokratikus tömegek megszervezése, nevelése és doktrinális kiképzése. A marxizmus eltérően a régi és utópista szocialista irányoktól, konkrét gazdasági programot is nyújtott. A liberalizmus kezdetben nem gördített különö-

sebb akadályokat a marxizmus terjeszkedése elé, egyelőre ugyanis a marxizmus nem látszott veszélyesnek és a liberalizmus hű maradhatott filozófiai előírásaihoz. Ez az állapot azonban nem sokáig tartott. A liberalizmus hamar észrevette, hogy a marxizmus nem a múlt századbeli demokrácia folytatása, mely Jakkor már lényegében megegyezett a liberalizmussal, hanem ellentéte; le kellett tehát szögezni a helyzetet: a liberalizmus és a (marxi) szocializmus nyílt és éles antitézisben állanak.

Amíg a szocialista pártok jelentéktelen kisebbségben voltak, a liberalizmus, — mint említettük — nem gördített akadályokat fejlődésük elé; mihelyt azonban a múlt század végén jelentékenyen előretörték, olyan érezhető körülménnyé lett, amely az egész liberalizmust megzavarta. Azok a filozófusok, akik a polgári liberalizmusban látják a történelmi és emberi fejlődés egyedüli lehetőségét, azt írják, hogy amikor a szocialista pártok felfejlődtek és „a hatalom kapujához érkeztek, felborították az egész államfegyelmet: a kormányba partizán mentalitást és egy osztálydiktatúra programját hozták, ami brutális tagadása minden igaz politikai lelkiismeretnek.”⁴ Azonban azt is le kell szögeznünk, hogy a liberalista gondolkodók közül sokan már a múlt század végén ismertetik utóbbiak marxista értelmezését, mely szerint az osztálydiktatúra csak addig tarthat, amíg a szocializálódási folyamat befejeződött; utána mindenkinek — miután nincs már osztálytársadalom — joga és lehetősége van a kor-

⁴ De Ruggero: id. m- 417 old.

hiányzáshoz. A liberalista gondolkodók azonban ezt; csak mint filozófiai tézist ismerték el s valójában utópiának és abszurdumnak minősítették, miután véleményük szerint a marxizmus gyakorlata megöli a politikai életet, ami nélkül -- aggályoskodtak — nincs fejlődés. Igaz, hogy ugyanez az aggályuk a libarealista gondolkodóknak a fasizmussal szemben is.⁵ Azonban eme aggályukat nagyon gyengén támasztják alá. Megokolásuk így hangzik: a politika is olyan „forma mentis”, mint a filozófia, vagy a matematika, vagy a művészet. És ha „forma mentis”, akkor szükségszerűen élnie is kell azoknak vele, akiknek politikai „forma mentis”-ük van, mint ahogy a matematikai, filozófiai vagy költői tehetség él is ezzel a képességével. Gyenge érv ez a polgári liberalizmus létjogosultságának a megokolásához, mert figyelmen kívül hagyja azt a fontos történelmi tényt, hogy a politika mindig uralmi, hatalmi kérdés. A hatalom pedig évszázadokon, sőt évezrede-

⁵ A polgárság ideológiája a totális államelméletben sem változik lényegében, csak frazeológiájában, példa erre, hogy a liberalizmus legelőkelőbb és legtekintélyesebb élő gondolkodóját: Benedetto Croce-t nem kergette el az olasz fasiszta rezsim, mint ahogy azt a rosszul informáltak közlik és közölték. Croce szabadon és zavartalanul adja ki folyóiratát, a *Critica*-t és akadály nélkül jelennek meg könyvei is. Legutolsó munkája, mely Croce történelemből-cseletét mutatja be, — a liberalista-idealista történelemből-cselet kézikönyve tulajdonképpen — sokezer példányban fogyott el Olaszországban; a fasiszta kormány cenzúrahivatala nem koboztatta el, csupán a Vatikánnál került indexre. Mint Croce tevékenysége mutatja, a liberalizmus elmélete és a fasizmus gyakorlata nem zárják ki egymást. Idealista gondolkodó, mégha libarealista is, nem zavarja a fasizmust. Zavarják azonban a materialista gondolkodók. *Giuseppe Rensi*, a legnagyobb élő gondolkodók egyike 1934 őszén elvesztette tanszékét, mert tanításai az állam-

ken keresztül az öröklés jogán gyakorlódott s az emberiség történetének tanulmányozása után a legjobb akarattal sem lehet állítani, hogy a hatalom urai hatalmukat a politikai képességgel együtt örökölték. A politika a feudalizmus bukásáig s azután is hatalmi, individualista momentum, mindig a hatalom megszerzése a célja. A dolgozó tömegekről, a népről, a nemzetről csak a kortesek beszéltek.

Amikor a szociális, humanitárius és filantrópikus

ról, a nemzetről, a vallásról, a szabadságról és jogról nem voltak „konformista”-k. Jellemző a liberalista és a totális állam alapvető tulajdonságainak azonosságára az a levél is, melyet Gentile, aki a liberalista Croce-nek volt közel két évtizeden keresztül első munkatársa, Mussolinihez intézett, az olasz fasiszta pártba való belépése után: „Mint a liberalizmus teljes híve, alkalmam volt azokban a hónapokban, amikor abban a megtisztelő feladatban részesültem, hogy kormánya munkájában résztvehessek és közelről szemlélhettem azon elvek fejlődését, melyek politikáját meghatározzák, arról meggyőződnöm, hogy a liberalizmust, ahogy azt én értelmezem, egy erős államban mint etikus valóságot, a mai Olaszországban nem a liberálisok képviselik, akik többé-kevésbé ellenségei ennek, hanem ellenkezőleg éppen Ön. Ezért arról győződtem meg, hogy a mai liberalizmus és a fasiszták között, akik fasiszmusuk gondolatait megértik, egy igazi liberalistának, aki a kétértelműséget megveti és helyén akar állni, követőinek sorába kell lépnie.” Rövidesen e levél után Gentile a fasiszta kormány kultuszminisztere lett, aki meg is alkotta a fasiszmus „iskola-reformját”, a Gentile-féle reform alatt ismert változtatásokat. De itt nem szabad a történelmi hűség kedvéért azt sem elhallgatnunk, hogy Mussolini a materialista Rensi-t hívta meg kormánya kultuszminiszteri székébe, ez azonban érdekes és bátor levélben utasította azt vissza, miközben kimutatta, hogy nem hajlandó egy olyan kormány tagjává lenni, mely nem a konkrét valóság alapján áll, hanem a miszticizmusén, amiért szükségszerűen a középkorhoz hasonló sötét és fekete viszonyokat fog teremteni.

tendenciák hullámához érünk, akkor a politika már szükségszerűen szélesebb rétegeket foglalkoztat; a liberalizmus pedig szükségszerűen a XIX. század második felében mélyül el a tömegekben élő dinamikus terjeszkedési és elégedetlenségi erő következtében. Ak uralkodó osztály a negyedik rend szervezkedése elé nem állít különösebb akadályokat ekkor. A negyedik rend ideológiája határozott tartalmat és irányt a marxizmustól kap. Bár a céljához ért marxizmus: a „szocialista világ” számára a politika mai értelmében értelmét veszti, a szocialista pártok annak ellenére, hogy politikai párttá fejlődtek, nem politizáltak olyan értelemben, mint a polgárság pártjai, csupán éltek a liberalizmus nyújtotta lehetőségekkel, hogy ideológiájukat ismertessék és annak híveket szerezzenek. A marxista pártok csak a polgári, liberális állam organizációja folytán kapták a politikai párt színét és jellegét. A liberális gondolkodók azt állították a marxizmusról, hogy azért nem üz politikát, mert lefokozza a politikai küzdelmet és gazdasági harcot folytat csupán, melynek célhozérése egy csoport érdeke, a többség rovására. Azt is állítják, hogy a történelmi élet folytonosságát megakasztja az osztályharc. Nem tagadja viszont, hogy az osztályharc létezik, de nem a politikában, ami valami felsőbbrendű, hanem az ennek alárendelt társadalmi és gazdasági életben.

A szocialista pártok célkitűzésük felé való haladásukban addig álltak szemben a liberalizmussal és a hozzátartozó tőkés rendszerrel és politikával, amíg nem vettek részt a parlamenti életben. Amikor a marxista pártok az első politikai lépést megtették, ami magyarul kompromisszumot jelent, tüstént letértek a

kitűzött céljuk felé vezető útjukról és első lépésüket tették meg a kapitalizmus felé. Nem tartott sokáig és a szocialista pártok rendszeresen politizáltak, vagyis alátámasztották a polgári liberalizmus elméletének értelmét és jogosultságát, ami a gyakorlatban: az individuuum „becsületes” és „jogos” úton szerzett, vagy öröklött „javainak” természetességét jelenti. A szocialista pártokon belül ennek következtében ellentétek merülnek fel, az egyik csoport alkotmányos, parlamenti úton véli a szocializmust megvalósítani, a másik radikálisan, forradalom által, mely a fennálló rendszert és társadalmi berendezkedést megszünteti. Miközben a munkásság pártjainak egy része kategorikusan és tagadhatatlanul szembehelyezkedik a demokráciával, mint a polgárság ideológiájával, a liberális és demokrata pártok arca is megváltozott. A proletariátus, pártjainak őszinte fellépése után, kétséget kizáróan egy osztály pártjaként jelentkezett — a liberális és demokrata pártok is kényszerítve voltak szint vallani és felveszik osztályjellegüket: nyíltan a polgárság pártjaivá lettek. A liberális állam teoretikusai meg voltak győződve, hogy csak egyedül a liberalista államnak van létjogosultsága, — mert az állam nem társadalmi, hanem politikai organizáció; azaz felsőbb forma, mely a társadalmi élet ellentétes elemeinek rendszeres szervezetét tartalmazza.⁶ Nem az állam az emberiség természetes szerve, ahogy azt már Herder is igen bölcsen megállapította, hanem a nemzet. Ezt a tanítást a (marxi) szocialista elmélet magáévá teszi és tovább fejleszti, mert szerinte az állam mesterséges kreáció,

⁶De Ruggero i. m. 420 old.

mert távolesik a természettől és törvényeitől, távol-
 esik attól a céltől amely felé, az emberiség szükség-
 szerűen halad. Azt tanítja ez az elmélet, hogy az em-
 beriségnek nem fontosak az államok, nincsen rájuk
 szüksége, csak az uralkodó osztálynak, melynek ke-
 zében az állam eszköz céljai elérésére. Az állam élezte
 és fejlesztette ki ugyanis az imperializmust is politikai
 és mesterséges határaival. Az államok, természetüknél
 fogva, nem a nemzetek, az állampolgárok többsége
 akarátának kifejezői, hanem az uralkodó kisebbség
 érdekeinek eszközei. Az állam érdekei sosem azono-
 síthatók a nemzet érdekeivel, mert az államok urai
 az uralkodó osztály érdekeit tartják szem előtt. Az
 államokra a tőkés társadalomnak szüksége van, mert
 államhatárok nélkül az imperializmus értelme és va-
 lósága, tehát a tőkés rendszer is megszűnik. Az im-
 perializmus érdekében az államok különböző, rendel-
 kezésükre álló apparátusaik (iskola: nevelés, hadsereg,
 vallások, „hivatalos”, „félhivatalos” és egyéb szellemi
 cenzúra stb.) segítségével arra törekednek, hogy ér-
 zelmi momentumokra, mithoszokra támaszkodva a
 nemzeti érzelmeket olyan irányba fejlesszék, hogy a
 nemzeteket egymás ellen kergetve soraikat megtörhessék.
 A marxizmus szerint ugyanis csak az önrendelkezési
 jogukkal bíró, felszabadult és szabad nemzetek egye-
 süléséből épülhet fel a szabad nemzetek nemzetközi
 szövetsége. A liberalista állam elméletének fenti, szo-
 cialista interpretálása a tömegek előtt súlyosan kom-
 promittálta az „állam tekintélyét”. Ehez az elméleti
 válsághoz még az élet és gyakorlat eseményei járultak,
 A polgári liberalizmus által lehetővé tett gazda-
 sági anarchizmus és imperializmus a világháborúban

kulminált. A polgári liberalizmus krízise ekkor már sebesen közeledik mélypontjához. Az emberi szabadság ténye, mint a polgári liberalizmus tézise csak papíron, a doktrínában létezett már s valójában a liberalizmus középkori formája: privilégium lett. A tömegek alacsony szociális és anyagi helyzetüknél fogva még nem érkezhettek el a szabadság jogának megszerzéséig. A proletariátust, akár tetszett, akár nem, a liberális állam kötelezte a háborúban való résztvételre, annak dacára, hogy azok egyrésze már tudta, hogy mi az imperialista háború és kinek az érdekeit szolgálja. Tudta, hogy nem saját érdekeiért vonulnak harcba, hanem a szabad akaratúak kis csoportjáért; nem a *nemzetért*, ahogy azt a polgári nacionalizmus hirdette, hanem egy kis csoport nemzetközi érdekeiért. (A kapitalizmus nemzetközi!) A munkásság és parasztság pártjai erősödnek. A liberalizmus zavarban van. Politikai programja nem biztosít szabadságot egy olyan párt részére, mely létét, illetve rendszerének, a kapitalizmusnak életét veszélyezteti. Életbe lépnek a normalizáló elemek: a rendőrség és a cenzúra. Egyes országokban a liberalizmus már egész radikálisan intézkedik. Szabadsága már csak keveseknek van. Az individuum szabadsága történeti fikció. Csak az uralkodó kisebbség szabad. A kapitalizmus és az individualizmus a liberalizmus segítségével elérte csúcspontját és rohamosan szalad lejtőjén lefelé. Már a liberalizmusra sincs szüksége s elegendő a hatalma ahhoz, hogy azt a liberalizmust, mely kifejlődését lehetővé tette, maga alá gyűrje.

A kapitalizmus ugyanúgy, mint a liberalizmus fejlődésének útján mindig magával vitte védőárnyékát,

a diktatúra szellemét. (A kapitalizmus is diktatúra!) Vannak professzorok, akik az olasz fasiszta diktatúrát Machiavelli-ig vezetik vissza, nem abban az értelemben, hogy Machiavelli a doktrínereje, hanem, hogy az olasz kapitalizmus fejlődése hozta magával. Ez a „Bankrott des Bürgertums und der Ruf nach der Diktatur”⁷ a polgári liberalizmus által lehetővé tett kapitalizmus kifejlődésének a következménye. A kapitalizmus mindig nagy súlyt helyezett arra, hogy üzemleit és műveleteit írói által szerkesztett szép teóriákkal fedezze. A liberalizmust sem dobhatta, akárcsak névleg is, sutba, ha már a valóságban meg is tagadta, hanem új fogalmazást adott neki. A „fasiszmus a klasszikus liberalizmus ellen van, mely az abszolutizmus elleni szükségességből született és elvégezte történelmi feladatát abban a pillanatban, ahogy az állam a nép akaratává és lelkiismeretévé változott... Azért a szabadságért van, amely egyedül komoly, azaz az állam szabadsága és az individuum szabadságáért az államon belül, mert a fasiszta részére minden az államban van és semmilyen emberi és szellemi nem létezik az államon kívül.”⁸

A banktőke diktatúrája: a fasiszta diktatúra leplezésére és elmagyarázására ügyes értelmezést talált, amikor a polgári liberalizmus utódjaként a fasiszmissal kapcsolatosan egy új szabadságot jelez. Holott a fasiszta diktatúrára csak azért volt szükség, mert csak így lehetséges az, hogy a válságban lévő és haldokló kapitalizmus a nincstelen dolgozók jogos követeléseit elhalkítsa és széttördelje azokat a szervezeteiket,

⁷ Alfred von Martin Soziologie der Renaissance, 89 old,

⁸ Mussolini: A fasiszmus doktrínájában.

egyedüli fegyverüket, melyeken keresztül tiltakozásukat és követeléseiket hangoztathatták.

Az angliai nagy textilsztrájk kitörése után büszkén írták a fasiszta lapok, hogy íme, ez a polgári liberalizmus következménye: a munkásság egyszerűen sztrájkba lép, nagy károkat okoz, ezt egy fasiszta államban nem lehet megtenni, ott „rend van”: a szabadság „új” értelmet kapott.

A kapitalizmus, amíg fejlődött, bizonyosfokú szabadsággal, szociális szemfényvesztéssel s épp e fejlődés következtében munkalehetőségekkel fékezte a nincstelen dolgozó tömegek sérelmeinek és elégedetlenségeinek kitörését. Csúcspontjához való érkezése után segélyeivel (könyöradományjaival) csillapította a kedélyeket; de amikor válsága mélypontjához érkezett, az erőszakhoz kellett folyamodnia: fasizmus!

A kapitalizmus utolsó erőfeszítéseivel egyidőben kifejlődött a diktatúrának egy másik formája is, (diktatúrák között különbségek vannak!), mely szakított a szabadság kapitalisztikus és polgári értelmezésével és kollektivizálta azt. A többség szabadságának érdekében felfüggesztette a jelentéktelen kisszámú ellenszegülő szabadságát; ezt is azonban csak átmenetileg — tanítják — míg az ellenszegülők be nem látják, hogy a történelmi szükségszerűség diktálta ezt. Az ember ugyanis nem születik szabadnak, az ember szabaddá lesz. A gyermek sem szabad. Szenvedélyeinek, fejlődésének rugói irányítják *tetteit*, azért is helyezik felügyelet alá; ahogy nem szabadak a primitív népek sem, mert az elemek, a természet uralja őket, mert nem haladtak fejlődésükben odáig, hogy a természet „törvényeit megismerjék és az azok által adott

lehetőségeket törvényszerűen adott célokra felhasználják”. (Engels)

A szabadság mértéke az emberiség fejlődésével egyenes arányban áll, A szabadság tehát nem azt a lehetőséget jelenti: „azt csinálhatok, amit akarok”, (ez anarchizmus volna) mert — lévén az ember társadalmi lény — a szabadságnak ez az interpretálása elveszti alapját.

A liberalizmus — mint az előbbi részben láttuk — bizonyosfokú szabadságot biztosított az élet minden megnyilvánulási területén, A kapitalizmus fejlődése hozzátartozik a liberalizmushoz. A kapitalizmus *élete* végéhez ért, pályafutásának csúcspontjához, — mégsem akar végzetébe belenyugodni, Ereje, hatalma, *nemzetközi megszervezettsége* elég erős még ahhoz, hogy fennálló (bár már teljesen kritikus) pozícióját megtartsa, életét meghosszabítsa. Ebben segítségére van a liberalizmus átfestett utódja: egy pszeudoliberalizmus, ahogy azt a kínai *Ku-Hung-Ming* is mondja nagyon helyesen „Kína védekezése az európai eszmékkel szemben” című munkájában, „A múlt liberalizmusa olvasott könyveket és megértette az eszméket, a modern liberalizmus legfeljebb újságot olvas és a múlt nagy liberális frázisait jelzőként használja saját érdekeiért. A XIX. század liberalizmusa a jogért és az igazságért, a mai pszeudoliberalizmus a kereskedelmi és jogi privilégiumokért harcol.”

A fasiszta és a fasiszta pártok előretörésével mindig gyakrabban találkozunk elferdített, tudománytalan megállapításokkal, melyek a szocializmus válságáról, sőt csődjéről beszélnek, E jelentések, cikkek,

könyvek szerzői nemcsak a fasizmus hívői közül valók, hanem igen gyakran liberális intellektuelek is. Ezek a liberalista írók tehát szocialista-ellenes írásaik által egy vonalon találkoznak a fasizmussal és annak propaganda jelszavaival, hogy a szocializmus végét éli sőt már haldoklik is, És ma már csak a fasizmus mentheti meg az emberiséget. A magántulajdont értik „emberiség” alatt, de ezt nem mondják ki nyíltan és kategorikusan, A fasizmus közgazdászai pedig szintén egy fronton találkoznak a liberalista közgazdászokkal. Igaz, hogy vannak „különböző nézőpontjaik” is és ezért látszólag és néha a valóságban is, (a sajtóban például) ellenségekként viselkednek. A liberalista közgazdászok például átvették az egész marxista terminológiát, míg a fasiszták új „terminológiát” használnak, mely erősen hasonlít a legsilányabb, apozítív, irracionális, metafizikai szótárhoz. Azután: a liberalista intellektuelek a szellem alkotásai részére, ugyanúgy, mint a szellem minden megnyilvánulási területe számára, tehát a szabad kritika számára is teljes szabadságot követelnek. Ezt a szabadságot meg is adja nekik még néhol a kapitalizmus és ők boldogan hangoztatják liberalizmusuk tökéletességét, (mint a fejlődés nélkülözhetetlen rugóját) és a magántulajdon szentségét.

Miközben a tőke, — mely felismerte a szélső-jobboldali pártok programjában hűséges és hasznos segítőt, — liberalista intellektueljeit a diktatúrák elleni hadjáratra biztatta, azt célozta és érte el vele, hogy ezek, míg a baloldal ellen eredményesen harcolnak, a jobboldallal szemben tehetetlenek, mert azt a tőke titokban támogatta és támogatja, felismerve pszeudoforradalmi, polgárellenes, tőkeellenes harci jelszavai alatt egy re-

akció programját. A munkásság szervezeteinek meg erősödése és szolidáris tiltakozása a tőke környezetjenségével szemben, azt vonta maga után, hogy a liberalista állam már nem alkalmazza a „normalizáló erőket” sem, hanem nyíltan lép fel, diktatórikusán, hatalma és helyzete megvédésének érdekében. Először Olaszországban lépnek fel, majd Németország és Ausztria követi a példát. Az erőszakot alkalmazzák a kapitalizmus élettartamának meghosszabbítása érdekében. Persze, mint leírtuk már, a fasiszták az erőszak alkalmazásának szükségességét természetesen igyekeznek megmagyarázni, nemcsak jogilag, hanem bölcséletileg is. A liberalizmus, — melynek, mint mondtuk: hatalmi koefficiense a kapitalizmus, mely tulajdonképpen diktatórikus — magában hordozta egész életpályáján a teljes erőszak gyakorlásának lehetőségét. „A szabadságból nem csináltak forradalmi elvet, abban az értelemben, hogy mindegyik autoritás ellen vonultak volna, meghajoltak az autoritér intézmények előtt és nem volt egyéb céljuk, mint egy jó pozíció elnyerése.”⁹ Ez a megállapítás a liberalizmus fellépésének idejére vonatkozik és világosan fejezi ki, hogy a liberalizmus már magában hordozta az erőszak elvét, melyet napjainkig leplezhettek, de melynek most ki kellett teljes erővel törnie. Az erőszak alkalmazói bölcséletileg Machiavelli-re, majd Nietzsche-re támaszkodnak. Az „úrrá, — többé, — erősebbélevés” nietzschei tanításában megtalálja a fasizmus az erőszak bölcséleti igazolását, mint elkerülhetetlen szükségességet, mert Nietzsche szerint ez „minden haladás, minden fejlődés rugója”.

⁹ Martin: Soziologie der Renaissance, 85, old.

(Természetesen Nietzsche az erőszak alkalmazását nem átmeneti állapotnak követeli, hanem állandó szükségességnek!) Olaszországban Sorel „Reflexions sur la violence” című kötetének nagyobb sikere volt, mint szerzője hazájában. Világos és határozott definíciót, vagy kifejtést az erőszak bölcséletéről nem találunk Sorel könyvében. Talán zavarossága (a könyv cikkek gyűjteménye), konkrétumok hiánya befolyásolta Mussolinét. „George Sorel a été mon maître”,¹⁰ — mondta Mussolini Émile Schreiber francia újságírónak az erőszak politikájával kapcsolatban. Arturo Salucci¹¹ olasz publicista pedig 1910-ben mondja: „Friedrich Nietzsche és George Sorel két vérrokonnak tűnik fel: a *rossznak két virága*, melyek a korabeli kultúra fülledt szorosában nyíltak ki, A szociális valóság távol áll tőlük ... A tömegek nem törődnek ezekkel az elegáns költőkkel és gondolkodókkal, akik lepkék csatáját vívják a levegőben.,, Sorel és Nietzsche hírnökei a fasizmusnak és mert Machiavelli erőszakelmélete hasonlít az övékhez, magyarázza nagy népszerűségüket és sikerüket Olaszországban. Lehet, hogy a bölcselétörténet egyszer neomachiavellistáknak fogja őket nevezni.

Bouglé már 1902-ben írta a francia liberalizmusról: „meghalt és eltemetett”. És hogy a liberalizmusért még ma is sokan harcolnak, mert benne a szabadság teljes érvényesülését látják csak azért érthető, mert a liberalizmus e hívei nem mélyednek el a liberalizmus elmélete és gyakorlata közt fennálló különbség, valamint a liberalizmus történelmének tanulmányozá-

¹⁰ Emile Schreiber: Rome après Moscou, 114 old.

¹¹ Arturo Salucci: Il crepuscolo del Socialisme, 162 old.

sába. Hiszen a szabadság liberalista értelmezői közül is többen állítják, hogy ismeretes a liberális intellektuelek türelmetlensége minden más párttal, világnézettel, vagy politikai gyakorlattal szemben és így áll elő, hogy dogmatikusokká lesznek, azaz antitézisbe kerülnek saját tanításaikkal. „Világnézetük”, mely a „teljes szabadság” tág fogalmában merül ki, tulajdonképpen megjelölhetetlen, homályos és elmosódott, . . ezért úsznak oly gyakran olyan politikai árral, melyet a valóságban fel szeretnének tartóztatni és le szeretnének küzdeni,

S így, minden jóhiszeműségük ellenére is, a fasiszmus hatalomrajutásához segédkezet nyújtanak és tartalmat ad gazdasági rendszerük és elvük a totális államnak.

Az érdekképviselési rendszer

Felvázoltuk azt az utat, mely a liberalista államtól a totális államig, a rendi államig vezet. A polgárság, mely Angliában 1688-ban, Franciaországban 1830-ban és Középeurópában 1848-ban jut vezetőszerephez, érdekellentétbe kerül a negyedik renddel. Ezek az érdekellentétek mindjobban kiéleződnek és mindkét tábor: az uralkodó osztályok táborá, úgy mint a negyedik rend és a velük rokonszenvező, de más osztályokhoz tartozó dolgozók, érdekeik megvédése céljából szervezkednek, Az uralkodó rend a fasizmust választja, a dolgozók szervezeteikkel védekeznek.

Az angol Ricardo fedezte fel, hogy az emberi munkaerő minden érték forrása, sőt a klasszikus angol közgazdászok megállapították azt is, hogy milyen a viszony munkaadó és munkás között, ha az értékek előállításáról van szó. De míg az egyik csak a létminimumot, vagy annál is kevesebbet kap, addig a másik a hasznot, a „profit”-ot természetes ténynek veszi, amelyen változtatni lehetetlen.

A válságba jutott kapitalizmus persze arra törekszik, hogy ezt a „természetes” és változhatatlan viszonyát a dolgozókhoz semmi sem bolygassa meg. És mert a dolgozók szervezetei mindig hatalmasabbak lettek és érdekeiket a termelés menetének abbahagyásával, sztrájkokkal védték meg, illetve igyekeztek megvédeni, a kapitalizmus szükségszerűen arra törekedett, hogy a dolgozók követelésének véget vessen, így születik meg napjainkban a *rendi*, az *érdekképvi-*

seleti, a *totális* állam, melynek alapját az érdekképviselői rendszer, a korporációs rendszer, helyesebben ennek ideológiája — melyet már az előbbi részben is megvilágítottunk a korporativizmus képezi. Az érdekképviselői rendszer ideológusát Hegelben látja. Hegel ugyanis — aki látta és felfezte a polgári társadalmi rendben uralkodó éles ellentéteket, — hogy elvonuljon egy forradalmi megoldástól az érdekképviselői (korporációs) rendszeren alapuló ésszerű állam eszméjét teremti meg, mely az ellentéteket a gazdagok és szegények között újból áthidalja.¹² Ez a hegeli megoldás, mely azonban — mint később látni fogjuk — teljesen ellentmond Hegel rendszerének, nem új és nem Hegel eredeti ötlete.

Az érdekképviselők (korporációk) nemcsak filo-

¹² Adriano Tilgher, jónévű olasz filozófiai író 1926-ban kis kötetet (*Lo spaccio del bestione trionfante*, Roma Libreria Politica Moderna) jelentetett meg, melyben azt állítja, hogy a fasizmus nem más, mint a hegeli állam, azzal a különbséggel, hogy míg Hegel korában a régi feudális világ romjait kellett összerendezgetni, addig ma az állam egy gazdaságilag differenciált társadalommal áll szemben, „amelyet nem lehet passzív módon felülről fegyelmezni és szervezni, hanem maga szervezkedik és maga fegyelmezi magát spontánul, szükséglete szerint . . . Ma, (1925) az ipari és szociális fejlődés kellős közepén a proletariátus szervezeteinek zűgása közepeztte azt követelni, hogy a társadalmi életet egy párba tömörült jelentéktelen kisebbség felülről fegyelmezzék: bárgyú és nevetséges. Egy ilyen állam fatálisán bizánci, rendőri . . . | Viszont tagadhatatlan, — folytatja Tilgher — hogy Gentile száz évnél idősebb politikai filozófiájának bizonyos sikere van nálunk. Miért? Mert megfelel egy polgári, nemzeti kisebbség érdekeinek mely e pillanatban hatalmon van s magát Olaszországgal és a nemzettel azonosítja . . .” Adriano Tilgher könyvét rögtön elkobozták.

lógiai, de filozófiai szempontból sem jelentenek újat, Már Caesar és Augustus idejében a kereskedők és iparosok szervezetekben tömörülnek, melyeket az „állam ellenőrzött”. A középkori Olaszországban a céheket korporációknak nevezik. Ezek magukba zárták a mestereket (a munkaadókat) és segédeiket (a dolgozókat). Meg voltak ezek a korporációk más néven egyebütt is. Angliában „guilds”, Németországban „Innungen” és „Zünfte” a megnevezésük. Franciaországban a kereskedők és iparosok „Confréries”-je a megfelelő alakulat. A XII. század elején a kereskedők Génúában, Páduában, Rómában és Milanóban tökéletes szervezeteket létesítettek alapszabályokkal, közös kasszával s a korporációk székházával. A XIV. században a korporációk súlya igen nagy; résztvesznek a politikai életben s a feudalizmus megbuktatására törekednek. A XVI. és a XVII. században már nem felelnek meg a kor követelményeinek s megkezdődik hanyatlásuk. Agóniájukhoz a francia forradalom adja meg a kegyelemdőfést. Míg a középkor és az ókor korporációi hivatásuk magaslatán álltak és megvolt a kor társadalmi és gazdasági rendjében természetes helye is, ma érdekképviselési rendszerről beszélni annyit tesz, mint a történelem természetes folyása elébe akadályokat gördíteni. A középkor korporációjának tagja lehetett a munkaadó és a dolgozó is, hiszen akkor valóban közös érdekeik voltak. A munkaadó ugyanúgy termelt, állt a szövőszék mellett, mint a segéd, vagy éppen úgy készítette a húsárut, mint mestere. És a segédből idő után mester lehetett és lett, majd a korporációkban *újból* mint egyenrangú tagok találkozhattak, hiszen a korporációk célja az

volt, hogy az akkori hatalmasok, az akkori uralkodó rend, az arisztokrácia és rendszere: a feudalizmus ellen védje meg az iparosokat, a kisipari termelőket. Ahogy a technika fejlődése kezdetét vette és a kisipari termelésről a nagyipari termelésre való áttérés elindul, a viszony változik, a gazdagodó, tőkésedő nagyiparos érdekei már nem azonosak dolgozójának érdekeivel. A feudalizmus bukása és a gazdagodó polgárság hatalomrajutása után most már a munkaadónak, a gazdagodó polgárnak nem a feudalizmus az ellensége, illetve felettese, hanem új ellenséget lát magával szemben: az egyre gyarapodó tömegeket, nincsteleneket, akiknek sem ahhoz lehetőségük nem nyílik, hogy földhöz jussanak, ha parasztok, ill. zselélérek, de arra sincs kilátásuk, ha ipari munkások, hogy gyártulajdonos legyen egy nap belőlük . . .

Tehát nem állítanak valótlanul azok, akik azt írják a fasizmussal kapcsolatosan, hogy középkori állapotokat teremt, csupán ezek az írók a középkori állapotokat nem fentiek, hanem a „kultúra eltiprása” alatt értik. A kapitalizmus nem akarja a középkort vissza. A kapitalizmus csak a mai helyzet megmaradását kívánja. Hiszen ő részese és élvezője mindannak, amit a kultúra és technika termelt, ő nagyon jól érzi magát a tudomány és technika mai vívmányai közepette, csupán azt akarja, hogy mindezeknek a jelenlegi körülmények mellett tovább is élvezője maradjon. Ezért nem retten attól sem vissza, hogy egy, a középkorban helyénvaló és természetszerűleg helyes intézménynek, az érdekképviselői rendszernek újabb szociális mázt adjon, újabb keretet, melynek egyedüli célja azonban, mint láttuk és látni fogjuk, a tőkés

rend érdekeinek megvédése. Először az elméletet teremtik meg. Ez Olaszországban történik. Hegelre hivatkoznak. Ez pedig a következőképpen történt:

Hegel a világszellem állandó előrenyomulását hirdette, amely önmagával állandó ellentmondásban áll. A világszellem mindegyik megnyilvánulási formája az emberiség egy bizonyos korszakában szükségszerűen kitermeli ellentétjét is és az erő és ellenerő harcából szükségszerűen új harmadik születik. Ez Hegel dialektikus módszere; és Hegel korára alkalmazva azt jelenti, hogy a tétel (polgári társadalmi rend) az ellentéttel (proletariátus) megsemmisítődik, hogy egy új szintézisnek útját egyengesse. Hegel szerint ugyanis minden, ami egy történelmi korszakot hoz létre: egy *gyvség*. A világszellemnek ugyanaz a megjelenési formája mutatkozik a politikában, mint a filozófiában, a művészetben, mint a vallásban. És ha ez így van, akkor nincsenek abszolút történelmi értékek, hanem a filozófusok, a vallásalapítók stb, gon” dolatai egy meghatározott történelmi periódus termékei és vele együtt azokat is túlhaladják. Abszolút tehát csak a világszellem örök előrehaladásában.

A dolgozó tömegek, a nincstelenek (vagy a latinból eredő néven proletariátus) fenti hegeli tanításból kiindulva ideológiát kap, mely szerint elkövetkezik annak ideje, hogy a polgárság utódja, ill. a polgári társadalmi rend helyett a dolgozók szocialista világa következzen. Ugyanúgy, mint az arisztokrácia uralmát a polgárság uralma követte, a feudalizmust a polgári társadalmi és gazdasági rendszer, ugyanúgy követi majd a tőkés társadalmi rendszert a dolgozók szocialista társadalmi és gazdasági rendszere. A polgárság

tehát a proletariátus törekvésével szembeszáll. Hegelre hivatkoznak a fasiszták is, de ők a hegeli „egység” fogalmának nem fent vázolt értelmét veszik, hanem a különböző osztályok közti ellentétek megszüntetésére való törekvést, így veszik elő a római fascisták és megszületik a *fascio*, mint szimbólum: az összekötött vesszőnyaláb, néhol pedig a *nemzeti egység* fogalma. A fogalmak átértékelésével kezdődik el a korporativizmus *eszméjének* kiépítése is. Nincs munkaadó és dolgozó, hanem csak munkaadó és munkavállaló, mindketten *termelők*, mind a ketten *vállalkozók*. Nincs magántulajdon — állítják, hanem van helyette *nemzeti vagyon*. Nincs bércsökkenés, hanem van helyette *hazafias áldozat*. Nincs többé „szabad kritika elnyomása”, hanem van helyette *nemzeti fegyelem*. Nincs osztályharc, de van *osztálybéke*. Nincs kizsákmányolás, mert mindenki a *nemzeti gazdagság* részére termeli a javakat és nem személyek részére, mert a „fasizmus számára az individuum csak az államon belül létezik és részére semmisen létezik az államon kívül”.

Olaszország, ahol ez az átértékelési folyamat legpregnansabban és legelőbb ment végbe, mindig klaszikus hazája volt a szindikalista szellemnek. Sehosem élt meg a szindikalizmus annyi változást, formát, bölcséleti tartalmat és gyakorlati alkalmazást, mint Olaszországban. A *Sorel-féle* szindikalizmus is azért talált nagyobb visszhangra Olaszországban, mint másutt. Ehhez azonban más is hozzájárult. Benedetto Croce, — aki majd három évtizeden keresztül az olasz szellemi élet irányítója volt, — folyóiratában, a *Critica*-ban cikksorozattal tette népszerűvé a liberális értel-

miség körében Sorel elveit, *Croce* könyvkiadóvállalata pedig, a *Laterza-cég* kiadta olasz nyelven *Sorel* könyveit. *Sorel* zavaros eszméit a munkásság és a szocialista értelmiség körében viszont a *Divenire Sociale* című szocialista folyóirat terjesztette, sőt cikksorozatot kért és kapott Soreltől. Ezek a cikkek 1910-ben könyvalakban is megjelentek *Lo sciopero generale e la violenza* címen. Ezek a körülmények és a sorelizmus ahhoz járultak, hogy a marxizmus célkitűzésétől elterelje a figyelmet és azt igazolja, hogy a szocialista érzelmű munkásság részére más, sokkal célravezetőbb utak is léteznek. Már e könyv első részében idéztük Mussolininek ama kijelentését, hogy *Sorel-t* tekinti mesterének. Nem fogadható el a faszizmus és a korporativizmus egyik kiváló ismerőjének, Ignazio Silone-nek az az állítása, hogy a háború utáni reakció ideológusa; A. Rocco¹³. Nem lehet meghatározni a faszizmus ideológusát, annyi helyről származnak ez ideológia tényezői. *Sorel*-nek, *Bernstein*-nek, *Mussolini*-nek, *Rossoni*-nek, *Gentile*-nek, *Croce*-nek és még sok másnak is van ebben része. (A külföld már kész szótárat és formulákat vett át az olaszoktól.) Nemcsak *Rocco* állította — ahogy azt *Silone* véli — hogy az ember biológiai és nem társadalmi lény, valamint azt, hogy az emberi társadalom nem szociális valóság, csak a nemzetek szociális valóságok. Nemcsak *Rocco*, hanem általában a faszista „ideológia” tagadja az ember társadalmi létezését, tehát tagadja az embert. Az ember tehát nem létezik,

¹³ Ignazio Silone: Der Fascismus, Europa Verlag, 1934. 267, 268, 269, 270 old.

csak a polgár. Nem a polgár általánosságban, hanem a polgár külön, egymagában, az a polgár, kinek útlevéle van és be van jegyezve az anyakönyvvezetőnél és rajta van az adófizetők listáján. „A fasizmus azt hiszi, hogy a nemzeti társadalom abban áll, hogy az individuumot fegyelmezze és a szociális cél eszközévé tegye”¹⁴.

A Sorel-féle elmélet veszélyét a dolgozó tömegek érdekeire nézve az olasz szocialisták között Arturo *Salucci* vette először észre. Kilépett a szocialista pártból és egy kitűnő munkában¹⁵ vette elemzés alá az olaszországi szocializmust és *Sorel* „szocializmus”-át, kimutatva *Sorel* ellentmondásait, tisztázatlanságát, irány nélkülségét és opportunizmusát, akit nem szabad és nem lehet követni, hiszen *Sorel*, — mondja *Salucci* — „falaz” az uralkodó rendszernek. Megállapítja azt is, hogy amennyiben a Sorel-féle irányzat megerősödik Olaszországban, úgy a marxizmus elnyomása is bekövetkezik. Mussolini 11 év után írta *Salucci* szóbanforgó könyvéről: „Arturo *Salucci* könyvének csak egy bűne volt: meglátta a szocializmus katasztrófáját... illetőleg figyelmeztetett arra, hogy sikerüljön a civilizációnk elleni támadás . . . arról volt szó, hogy eloroszosítják Európát ..”¹⁶

Németországban ezt a munkát az ott kevésbé ismert *Sorel* helyett *Bernstein* végzi el, aki 1898 június 14 én *Sorel*-hez intézett levelében mondja: „Nem

¹⁴ Ignazio Silone: *Der Tascismus*, Europa Verlag, 1934 269 old.

¹⁵ Arturo Salucci: *Il Crepuscolo del Socialismo*, Milano, 1910.

¹⁶ *Il Popolo d'Italia*, 1921, július 8.

hiszem hogy a marxizmus elméletének és gyakorlatának minden pontjában egyetértünk, de azt hiszem, hogy ezeket a kérdéseket egyenlő lelkiállapotban közelítjük meg.” És később: „Egyébként azt hiszem, hogy sokban egyeiértünk.”

A teljesség kedvéért nem érdektelen megemlítenem, hogy egy orthodox fasiszta folyóirat, az EDUCAZIONE FASCISTA 1933 évi márciusi számában leközlte *Sorel* néhány levelét Hubert *Lagardelle* előszavával abból a célból, hogy adalékuul szolgáljanak a fasiszta szakszervezeti rendszer, az érdekképviseltek tanulmányozásához. *Lagardelle*, *Sorel* egyik neves tanítványa és fanatikus követője, ezt írja *Sorel*-ről: „*Sorel* egy lázadó és heroikus világszemlélethez tért vissza”. (Educazione Fascista 1933, 231 old.) Hogy *Sorel*-nek igaza volt, azt „a valóság íme bebizonyította”. (E. F. 1933. 233 old.) „Műve nem egy elmélkedő élet türelmes konstrukciója. A *soreli* mű tervek és szabályok nélkül jött létre, a körülmények követelése szerint”. (E. F. 1933, 228 old.) És nézzük meg, mit mond Mussolini a korporativizmusról; „A korporációk országos tanácsa a korporációk alatt o'yan eszközi ért, mely az állam védelme alatt minden termelő erő szerves és egységes diszciplínáját vezeti be a jólét fokozásának, az olasz nép jóérzésének és a politikai ütőerő érdekében.”

A tanács elhatározza, hogy a korporációk vezérkara az állami közigazgatás, a párt, a tőke, a munka és technika képviselőiből fog állni. A korporációk fontos feladata a békítés, a fontos kérdések kötelező megbeszélése és a nemzeti tanács által törvények kibocsájtása a nemzet gazdasági tevékeny-

ségének céljából”,¹⁷ Látjuk, hogyan hatott a soreli és bernsteini szakszervezeti felfogás Mussolinira, az érdekképviseleti „rendszer” tulajdonképpen hirdetőjére, E. Schreiber találón mutat rá erre a rokonságra: *Sorel* „elveinek ellentmondásával a Duce sok cselekedetében és nyilatkozatában lehet találkozni”.¹⁸

Sorel gyakran idézi Léon *Bourgeois* következő, a fasizmus szociálpolitikáját tökéletesen fedő mondását: „az osztályharc tény, sőt kegyetlen tény. Nem hiszem, hogy ennek folytatásával elérkezünk a problémák megoldásáig; azt hiszem, hogy ez úgy érhető el, ha az osztályharcot elnyomjuk és úgy tekintjük a dolgot, mintha minden ember egy és ugyanazon munkáért egyesülne”. Kifejezően mutat ez a mondat is arra a folyamatra, mely a rendi államot, az érdekképviseleti rendszer „gyakorlatát” előkészítette.

Sorel maga mondta, hogy a „forradalmi tanaiban” *Proudhon* befolyása alatt állott — arról a *Proudhon*-ról van szó, akinek *Marx* „*A Filozófia Nyomorúsága*” c. könyvében magyarázta meg tévedéseit — *Bergson*-tól viszont azt tanulta, hogy az intuíció felsőbbrendű a logikánál. Talán ebben is rejlik *Sorel* népszerűségének egyik titka a latin államokban (Spanyolországban is igen népszerű Francia- és Olaszországon kívül), mert a la¹ inkább intuitív, mint logikus.

Bernstein, ugyanúgy, mint *Sorel* (a múlt század végén és századunk első éveiben) elsőszeretettel be-

¹⁷ 1933 novemberében a Consiglio Nazionale delle Corporazioni három napig gyűlésezett, (12, 13, 14) melynek eredményeit Mussolini foglalta össze,

¹⁸ Emile Schreiber; Rome après Moscou, 95 old.

szilnek a marxizmus válságáról. Ezek a faszizálódás első tünetei.

A fasiszta publicisták antimarxista és a dolgozók ellen vezetett hadjáratának elméleti igazolásai is régen elárulták a tulajdonképeni célt és „érdekeket”, amit a gyakorlat — mint látni fogjuk — is határozottan igazolt, így írnak a fasiszta szakírók: „A tőke és a munka, a termelés és a gazdaság eloszlása s végül az osztályok és az állam közt fennálló probléma: reális probléma, amelyet nem lehet elnyomni, hanem új kritériumokkal kell megközelíteni, nem demagógiával és szofisztikával, A fasiszta példát mutatott, hogyan veszi figyelembe ezeket a problémákat az új, demagógiától mentes forradalmi rezsim, . . . A marxizmust belső ellentmondásai győzték le.”

Hogyan alakultak meg a fasiszta szakszervezetek, valamint, mit kell érdekképviselőnek alant értenünk.

Az első olasz munkásszervezet neve: *A munka általános szövetsége*; politikai bölcséleti iránya: *reformista*. Vezére Rinaldo Rigola.

A szindikalisták alapítják meg később az *Olasz Szindikátusok Unióját*. Ennek politikai-bölcséleti iránya: *szociálforradalmi, Sorel mintájára*.

Közvetlenül a világháború előtt alakul meg: *A Munka Olasz Szövetsége*. Iránya: *hazafias*. Ez már hírnöke a fasiszta szakszervezeteknek, Ennek a szervezetnek a vezére a világháborúban elesett Fílippo Corridoni.

Mussolini, aki sosem volt szindikalista, szimpatizált ezzel a mozgalommal, mely a végén egy síkon találkozott a fasiszta törekvésekkel. A találkozás órája: Mussolini híres beszéde *Dalmina* (nagy lombárd vas-

ipari centrum) munkásaihoz 1919-ben. Mussolini ebben a beszédében a proletariátus bosszújáró' beszélt, ami csak úgy érhető el, ha a proletariátus a hazafias ideálokkal kibékül.

Ezután keletkeznek az első: *Nemzeti Munkásszindikátusok*, melyeket kezdetben, de csak igen rövid ideig korporációknak neveztek; a korporációk azonban ma egészen mást jelentenek. Ezeknek a nemzeti munkásszindikátusoknak a vezére és megszervezője Edmondo *Rossoni*, ma tagja az olasz kormánynak.

A Rossoni által szervezett nemzeti munka szervezetek nagy egységet képeztek, mely még látszólag {kifelé}, hogy megszervezése könnyen menjen és tagokat és híveket toborozhasson, a dolgozók tömegeit tökéletesen programmal egyesítette. Ekkor még rajta van a marxizmus máza is: hiszen hirdetik az osztályharcot. Mussolini később ezért tördelte szét szervezeteiket, Az eredmény: külön-külön kerülnek az egyes iparágak, külön szervezetekkel és külön székhelyekkel. Ez még így rendben volna. Hanem: ezzel a tagosító folyamattal egyidőben és párhuzamosan iparágak szerint szövetségekbe tömörülnek azok a munkaadók is, akik eddig szervezetlenül álltak. Ennek ellenére is a dolgozók és a kapitalisták még mindig szemben állnak egymással. Érdekeik különbözők. Ezért tehát, nehogy a dolgozók érdekeikért eljárhassanak és megmozdulhassanak és hogy az egyre jobban kiéleződő osztályellentétek lepleződhesse, a „fasiszta állam a nemzet egyel message érdekében fölējük helyezkedik” s hidat épít a két szervezet fölött s e hidat elnevezi korporációnak az 1929 április 3-i törvényben. Minden nagyobb és fontosabb ipar- vagy foglalkozási ág dolgo-

zóinak és munkaadóinak szervezetét egy-egy korporáció érdekképviselőt köti össze. Ezt a rendszert, a korporációs, vagy érdekképviselői rendszert, az azt beiktató törvény (mint mondtuk: először az olaszok csinálták meg) így definiálja: „A korporációk (érdekképviselőek) képviselik azt a legfelsőbb gyűjtőpontot, mely a munkaadókat (datori di lavoro) a dolgozókkal (prestatori d'opera: munkavállalókkal) azzal a céllal köti össze, hogy minél többet teljesíthessenek a nemzet érdekében”. Az érdekképviselőek összessége a szervezett munkaadók és szervezett dolgozók összessége, azaz maga az érdekképviselői alapon álló állam, a rendi állam, vagy totális állam.¹⁸ „A korporációs államban az individuum nem annyiban fontos, hogy individuum, vagy állampolgár, vagy választó, hanem, mint a nemzeti gazdaság alkotója.”

¹⁸ A második Gömbös kormány programjának főpontja szintén: az érdekképviselői rendszer „megteremtése”. Ezirányú álláspontját Gömbös miniszterelnök még az első kormánya idejében a következőkben fejtette ki: „Többször emeltem szót a szociális kérdések megoldása mellett. Mi katonák különben is általában szociális érzésűek vagyunk, mert akik együtt éltünk a háborúban a közemberrel, nagyon jól tudjuk értékelni ezeknek jelentőségét a nemzet szempontjából. És ha nehéz időkben azt kívánom minden magyar állampolgártól, hogy mindenét áldozza nemzetének, békében az a kötelességem, hogy megtegyek mindent azért, hogy az egyes ember szociális egyensúlyba kerüljön, érezze, hogy az állam és a társadalom is gondoskodik róla, mert közreműködésére minden körülmények között szüksége van a nemzetnek. Jogos volt a háború előtt és alatt a tőke és munkaadó uzsorája elleni küzdelem. Ezért mondtam annak idején én is, hogy nemzeti szocialista vagyok; nem kellett megvárnom, amíg Meskó ezt a jelszót bedobja a magyar közvéleménybe. Ezt mondtam 1918-ban, amikor éreztem, hogy a társadalmi széttagoltság a

Az eddigiek az érdekképviselési rendszer elméletéről adtak képet. Ebből az elméletből megállapítható, hogy az érdekképviselési rendszer a dolgozók szempontjából helyzetének teljes kiszolgáltatottságát jelenti, a munkaadó szempontjából hasznos berendezkedést. Néhány hónap múlva lesz ez az év annak, hogy az olasz fasiszta kormány törvénybe iktatta az érdekképviselések megalakításáról szóló törvényt, amely azonban ma is csak az alakulás stádiumában van. Megjelentek a különböző munkák, melyek az érdekképviselési rendszer nagyszerűségét méltatták és a külföld, az egész világ, de nemcsak a jobboldali szerzők, hanem a baloldal szerzők is komolyan bírálják azt a rendszert, melynek nincs gyakorlata, illetve melynek „gyakorlata” csak most kezdődött el. Régen él a köztudatban az a „tény”, hogy Olaszország az

nemzet kárára van. Ha tehát új Magyarországról beszélünk, a kiegyensúlyozottság helyett egyensúlyt kell behozni a társadalomba, de nem egyenlősítést, mert az nincsen, Azok a jelszavak, amelyek a francia forradalomban keltek lábra, nem léteznek. Az egész természet hierarchiára van felépítve, melyet isten rendelt el. Én mind gazdasági, mind más szempontból a kiegyenlített kommunista elvek alapján felépített társadalmi rend ellen vagyok. Ha valahol, akkor Magyarországon ez soha gyökeret nem is verhet, mert a mi individuális adottságú magyar nemzetünk egyéniségében egyedenként is kizárja, hogy elismerje az egyenlőséget másokkal.” (Képviselőházi beszéd, 1934, május 23.) „Komoly elhatározásom, hogy a szociáldemokrata munkásságot bevonom a nemzeti együttműködés kéréjébe, mert csak itt van számára megélhetés. Nem lehet bérharcokat folytatni, amelyek csak a termelést gátolják. Sokan féltik tőlem a közszabadságokat, de erre nincs senkinek oka, Felfogásom azonban az, hogy minden jog végeredményben azért van, hogy a nemzetet szolgálja,” 1935. június 10, Kecskemét.)

érdekképviselési rendszerrel nemcsak új állam- és életformát de új társadalmi formát is alkotott. Igaz, hogy ennek a hitnek elterjedéséhez külső körülmények is járultak. Az impozáns Via Veneto-n felépül egy hatalmas és remek palota, a korporációs minisztérium székhelye, A külföld és az egész világ számtalanszor olvashatott korporációs miniszterről, tehát szükségszerűen azt hitte, ha van korporációs miniszter és van hozzá szép minisztériumi épület, szükségszerűen vannak a korporációk is, van érdekképviselési rendszer is. Az antifasiszta szerzők közül például Ignazio Silone ezeket az építkezéseket a diktatúrák kőbetegségének nevezi és bizonyítékkul a monumentális síremlékekre, a piramisokra hivatkozik. Abban viszont igaza van, hogy a monumentális építkezések az idegenek csodálatát keltik fel. Azonban annyit, amennyit az utolsó tizenhárom évben Olaszországban építettek, akármilyen kormány épített volna. Hiszen az építkezések legnagyobb részét nem az állam rendelte; magánépítkezések ezek.

Mielőtt bemutatnánk az olasz érdekképviselési rendszer alig néhány hónapos „gyakorlatát”, nagy vonásokban felvázoljuk az érdekképviselési rendszer kialakulásának néhány mozzanatát, amely — miközben az egész világ egy új rendszerről beszélt — éppen ezt az új „rendszert” mutatja meg néhány oldaláról.

Mussolini 1922 szeptember 20-án Udine-ben, tehát kb. 40 nappal a *Marcia su Roma* előtt mondta egy nagy beszédében; „Szabadon akarjuk látni az államot minden gazdasági szervezettől. Vége a vasu-

tasok államának, vége a postatisztviselők államának, vége a biztosítási tisztviselők államának, . . . megegyezünk a rendőrséggel, hogy a tisztességes embereket a tolvajoktól és betörőktől megvédje, megegyezünk a néptanítóval, ha az új nemzedék nevelésével beéri, a hadsereggel, hogy az ország határait és a külpolitikát biztosíthassa. Ne higgyétek, hogy az ilyenformán megtisztított állam kicsiny lesz. Nem, valami egészen nagyszerű lesz, mert megmarad számára a szellemeken való uralom, miközben az anyag uralmáról lemondott”.

Amíg a külföld, az egész tőkés rendszer csodálattal hódol az érdekképviseleti rendszer gyakorlata előtt, addig 1930 április 1, 3, 8-án a fasiszta nagytanácsban arról vitatkoznak: megadhatók-e a munkások szervezeteinek ugyanazok a jogok, mint a unkaadók megfelelő szervezeteinek, vagy kerüljenek a munkaadók szervezetei is abba a párt alá rendelt viszonyba, mint a dolgozók szervezetei. A vita eredménye a következő volt: „Semmilyen újítást nem eszközölünk a vezetőség betöltésének eddigi rendszerében, — ezeket a rezsím politikai követelményeivel teljes összhangba kell hozni.” A munkaadók szindikátusa ugyanis szabadon gyűlésezhet és szabadon választhatja meg vezetőit, de a munkások szakszervezetei nem. Három évvel később, 1933 április 21-én a „munka ünnepén”, a fasiszta sajtó így ír: „Hat év elmúltával derűsen és tárgyilagosan megállapíthatjuk, hogy a Carta del Lavoro-t és annak elveit az egész világon, ahol szociális problémákkal foglalkoznak, figyelemmel kísérik.” Mert (s a következőkben Arnaldo Mussolini-t idézik): „a fasizmus miután győzött a politika területén, nem

erősíthette meg győzelmét anélkül, hogy meg ne nyugtassa a termelők világát, hogy a sokaságnak ne biztosítsa az állam gyámkodását, hogy ne állapítsa meg, hogy az élet, a gyermekek, az egyesek és társulatok vagyona felett egy megszakíthatatlan egység áll: az olasz nemzet, nevével, érdekeivel, sorsával”¹⁹

Arcangeli, a nagybirtokosok vezére 1933 november 14-én a *Corriere della Sera*-ban: „A hatalom tradicionális felosztása: törvényhozóira, végrehajtóira és bíróira, mely *Montesquieu-ről* ered végérvényesen megbukott. Elérkezett annak az ideje, hogy felismerjék: csak *egy hatalom* van, a *kormány hatalma*; a kormány hozza a törvényeket, a kormány hajtja azokat végre, a kormány kezeli őket.” És Benni, az olasz nagyipar képviselője kiegészíti ezt az elvet, ugyancsak 1933, november 14-én a *Corriere della Sera*-ban: „A nehézségek és a gazdasági élet fejlődése nem fejeződött be: nem Európáé már a világgazdasági vezetőszerep, új konkurrensok nyomulnak előre, új termelő országok keresik helyüket a világpiacon. A különböző nemzeti gazdaságok közt fennálló viszonyok új szisztematizálása előtt állunk. Ebben a mozgalomban azok a gazdasági erők kerülnek majd ki győztesen, amelyek

¹⁹ *Corriere della Sera*, 1933 április 21. Első oldal. A lap második oldalán a következő adatokat olvassuk: „1933 január végén Angliában 2,422.808, Franciaországban 352.001, Németországban 6,013.613, Olaszországban 1,225.470 a munkanélküliek száma”, A hivatalos statisztika alapján 1932 márciusában 1,053,016 a munkanélküliek száma Olaszországban, mely — a hivatalos kimutatás alapján! — nem is tíz hónap lefolyása alatt közel 200.000-rel gyarapodott.

legügyesebbeknek, legdiszciplínáltabbaknak és legszociálisabbaknak mutatkoznak.”

Annyit írtak már az érdekképviselési rendszerről, hogy azt mindenütt nemcsak frazeológiának, hanem élő valóságnak vették. Az egész világon arról beszélnek, hogy Olaszország példáját kell követni a gazdaság területén, mert Olaszország a korporációkkal új és követendő példát statuált. Következő idézet — Mussolini 1934-es választási nagy beszédéből — elmondja, hol vannak a korporációk és hol a követendő példa: „Mi a korporáció a fasiszta rendszerben elmondtam már két beszédemben, de rövidesen a korporációk élni fognak és ez mindig fontosabb a szavaknál. A korporációs államban — folytatja Mussolini — a munka nem a gazdaság tárgya, hanem alanya, mert a munka az, mely alakítja és gyűjti a tőkét. A fasiszmus helyreállítja korunk világában azt a szükséges egyensúlyt, mely az ember és a gép között fennáll; utóbbi leigázhatja az embert, azonban a gépet az állam igázza le, amely visszavezeti a gépet az ember szolgálatába és a kollektivitás szolgálatába, hogy a felszabadulás eszköze legyen és nem a nyomor fokozója.”

És miközben az olasz milliók programot vártak, az érdekképviselések megindításáról magyarázatot, feleletet napi bajai közt felmerült kérdéseikre, új reményeket, Mussolini ügyesen másról beszélt. Ez a beszéd kiegészíti az érdekképviselési állam lényegéről adandó képet. Ez az a beszéd, mely már magában hordozza az olasz-abesszin kérdést is, mely az égető

belső baj felől imperialista célkitűzésekkel igyekeznek a figyelmet elterelni.

„A caesarok, a pápák Rómája, után” — mondja Mussolini — „ma egy új Róma áll: a fasiszták Rómája, amely a régi és modern formája által a világ csodálatát vívta ki.”²⁰ Majd tovább folytatva ... „a pénzügyi rend legfelsőbb érdekében emelték a hadsereg mérlegét. .. de nem visszük túlzásba s különösen ma, amikor az úgynevezett leszerelési konferencia tejes benu-lása előtt állunk; egy nemzetnek, mely élni akar ez a ka'egorikus imperatívusza, és különösen Olaszországé, mely befelé a forradalom rekonstrukciós munkáját végzi és ezért erősnek kell lennie. Szükséges, hogy katonailag erősek legyünk. Nem azért, hogy támadjunk, hanem azért, hogy minden helyzetben megálljuk helyünket. A napóleoni háborúk ... és különösen az utolsó megmutatta a világnak az olasz nép katonai és

²⁰ A németek is hasonlóképp misztifikálnak: A test: lélek és szellem. Ha mélyebben vizsgálódunk, mindig megtaláljuk ezt a misztikus hármasságot. A test az érdekek kiépítője. Az anyagi jólétről gondoskodik, kenyeret teremt, a munkaviszonyt szabályozza, a munkavédelmet, a szociális helyzetet, a szociális védelmet. Mindaz, ami az anyagi jóléttel összefüggésben áll, az érdekképviseleti rendszerbe tartozik, melynek végső célja a gazdaság virágzása ... A munkafront: a lélek és a szellem. A lelket és a szellemet itt egy szervezetben találjuk. De el is lehetne őket egymástól választani és a lélek és a szellem különbségét kimutatni. A lélek; az ember világnézeti iskolája, a nemzeti szocialista gondolkodás, a szellem az ember hivatásbeli továbbfejlesztése. Ahogy a test, a lélek és a szellem összetartoznak, úgy tartozik a munkafront az érdekképviseleti rendszerhez, az egyiket a másik nélkül nem lehet elképzelni”.

(Dr. Robert Ley a Ständischer Aufbau-ban).

heroikus kvalitásait. Kormányunk teljes életének e tengely körül kell forognia: a nemzet katonai hatalma körül, amely a népnek a biztonság érzését adja és egy mindég erősebb és öntudatosabb diszciplína habitusát. Őszinte törekvésünk, hogy a többi néppel való együttműködésünk biztosítsa a békét, továbbá a mi jóléllátott határaink, áldozatra kész szellemünk és eszközeink, melyek a célnak megfelelnek.” Majd bizonyítja azt is, hogy miért nem kell tartania Olaszországnak egy háború veszélyétől, illetőleg annak rossz kimeneteléről, mert: „Olaszország egységes nemzet úgy földrajzi, mint nyelvi és erkölcsi szempontból. ” Hogy e ponton egyszerűen átugorva nem vesz tudomást az elégedetlen déltiróliakról, akik Olaszország egyik igen fontos határa mentén élnek, továbbá a Fiume környékén élő délszlávokról és a dalmátokról, természetes. Az imperialista érdekek ilyen nyílt és burkolatlan hirdetése elkerü hető volt a liberális kapitalista államban míg az a fasiszta államokban szükségszerű és elkerülhetetlen. Ezért lett lehetetlenné az olasz-német megegyezés és ezért vesztette el jelentőségét, sőt konfliktussá éleződhetik majd az olasz-osztrák, az olasz-magyar barátságpolitika is, annak dacára, hogy az a mai politikai barátság és paktumok dacára valószínűtlennek látszik, Az imperializmus nyílt és ismert törvényei alapján állapítjuk ezt meg. Ugyancsak ebben a választási beszédben folytatja Mussolini: „Olaszország lencséjét két név felé keli irányítani: Ázsiáról és Afrikáról van szó. A Dél és Kelet azok a kardinális pontok, melyeknek az olaszok érdeklődését és akaratát ki kell hívniok. Északon alig, vagy jóformán semmit sem lehet csinálni, Nyugaton szintén; Európában és az Óceánon túl ugyan-

csak semmit: a mi lencsénk iránya a földrajzban és a történelemben találja igazolását. Európa nyugati nagyhatalmai közül Afrikához és Ázsiához a legközelebb Olaszország esik.” Miután ezzel Mussolini kijelölte az olasz külpolitika irányát, kijelenti, hogy Olaszország feladata századunkban csak e cél követése lehet. Természetesen kikeli a burzsoázia ellen is, hiszen kell valamit mondani a leszegényedő kispolgárnak és a nyomorgó dolgozóknak is. Megállapítja azt is, hogy az antifasizmus meghalt... Az árulókat könyörtelenül tesszük el utunkból. De egy veszéllyel mégis számolnia keli a rezsimnek; ez a veszély, az amelyet rendszerint „polgári szellemnek” neveznek, a kielégülés és az alkalmazkodás szelleme ez mely tendencia a szkepticizmus felé, a kompromisszumok felé a kényelmes élet felé, a karrierizmus felé. Az elpolgáriasodott fasiszta azt hiszi, hogy most már nincs tennivaló, hogy az entuziazmus zavar, hogy sok a páradás felvonulás, hogy itt a pihenés ideje, hogy elég egy gyermek is és az otthon a követelések maximuma, Nem zárom ki a polgári temperamentumok létezését, de tagadom, hogy fasiszták lehetnek, a fasiszta „credo”-ja a heroizmus, a polgáré pedig az egoizmus. E veszély ellen csak egy orvosság létezik: ha a forradalom elve folytatódik. Ezt az elvet a fiatalokra kell bízni, akik fiatalok éveikben és szívükben. Ez az elv távol tartja az intellektus karosszékét és szeme előtt csak a nép érdeke lebeg; nem merevíti meg a történelmet, hanem fejleszti annak erejét.”

Nem érdektelen *Rossoni*, a nemzeti munkásszindikátusok megszervezőjének, a genovai „Carlo Felice”-ben tartott (1934) választási beszéde sem: „A válasz-

tások egy igen súlyos internacionális pillanatban történnek. Mindegyik forradalomnak — ha annak karaktere univerzális — először azon országon belül keli beválnia, melyben született, hogy azután nemzetközi területeken Hallhassa a tűzpróbát. Már Benito Mussolini is megállapította, hogy 1919-től máig a fasizmus nemzetközi tény lett. És valóban: össze kell hasonlítani a nemzetközi véleményeket, mely a Marcia su Roma-tól napjainkig hangzottak el a fasizmussal kapcsolatosan akkoriban Európa ellene volt, különösen genfi körökben és a Nemzetközi Munkaügyi Hivatalban. Mussolini azonban megteremtette azokat a szociálpolitikai intézményeket, amelyek ma Európa tisztességeinek csodálatát vívják ki és megcáfolták azí az ostoba állítást, mely szerint Mussolini 1919-ben egy reakciós fehér gárdát teremtett volna.” Majd felteszi Rossoni a kérdést: „Mit alkottak ezidőben a többi nemzetek?” íme a szónok válasza: „Oroszországban is volt egy forradalom, de annak terjeszkedés ereje Varsó alatt kimerült; nemcsak ez történt, hanem a bolsevizmus megszűntette az egyenlő béreket és azt egy fokozatossal helyettesítve a termelőképesség elvének alapján, elvesztette a harcot elvi területén miközben azt veszi észre, hogy minden út Rómába vezet és valóban: Oroszországban a fasizmustól való irtózás nem létezik. A valóság az, hogy az orosz forradalom oda érkezett, amerre a fasizmus halad és fejlődik és ez azt jelenti, hogy a fasizmus a század tipikus forradalma.” Majd arról beszél, hogy „Spanyolországban is volt forradalom, de jelentéktelen mert hiszen senki sem beszélt róla, Franciaország pedig halott, mert a Stavisky ügy miatt másutt már

három forradalom is kitört volna.” És mert nem bírták elismerni az olaszok elsőbbségét, megalakították a „Francisme” ingeseit, de az uralomrajutástól ígér távol vannak.” Sokkal, lojálisabbak az angolok — folytatja Rossoni, — akik elfogadták az olasz fasizmust nevében, egyenruhájában, tanaiban.” És újból kérdést tesz fel: „És Németország?” Feleletének utolsó mondatait adjuk itt: „A náciizmusnak nincs terjeszkedési lehetősége és csak a faji felsőbbrendűség koncepciójáig és fölnyíráig jutottak el.”²¹

Mussolini a kapitalizmus három fázisáról beszél: 1830—1870 semmilyen állami intervenció a gazdasági életben; 1870 után a fáradtság tünetei, kartellek alakulnak, a szabadverseny korlátozódik, A háború utáni periódus: infláció, a vállalatok az állam segítségére hárulnak. „Ha az állam 24 órára magára hagyná őket, itt volna a katasztrófa.” Mert: „A korporációs eszme gazdasági téren azt a szerepet tölti be, amit a politika terén a fasiszta nagytanács és a fasiszta milícia.” (Mussolini)

²¹ A tőkésekről és a tőkés rendszerről azonban ő is csak annyit mond: „Érdemes emberek az energiát alkotó kapitalisták azonban csak azért cselekszenek, hogy meggazdagodjanak mások költségén, visszafelé halad és egy bestiális lényé válik.” Valaki azt kérdezte, hová akar kilyukadni a fasizmus? Rossoni csak így felel: „A munka nemcsak fizikai, hanem az intelligencia is . . . Nem termelnek ma már csupán az egoisztikus spekulánsok érdekében, hanem egy nagyobb, komplexív gazdaság érdekében, amely aztán más tőkét termel, mert igaz az, hogy a tőkét a munka termeli és nem fordítva.” Majd így fejezi be: mindenki igennel fog szavazni, mert ha valaki nemmel felelne, azt kérdezném: Kire akarna tehát igennel szavazni?”

Az érdekképviseleti rendszer gyakorlata iránt nagy volt az érdeklődés Olaszországban is. Az IL LAVORO 1935 június 7-én így ír: „Élénk kíváncsisággal várták, hogyan fognak működni az érdekképviseletek, melyeknek gyakorlatát az 1934 február 5-ki törvény határozta el. Jogos kíváncsiság volt ez, hiszen csak a gyakorlat igazolhatta, hogy egy meghatározott mechanizmus megfelel-e ama célnak, mely részére kitalálták.” Rinaldo Rigola a cukoripar korporációjáról ír vezércikket ugyanebben a lapban, amely némi fényt vett az érdekképviseletek tevékenységére. Rigola nevével már találkoztunk ezeken az oldalakon, ő volt a vezére az első olasz munkásszervezeteknek, a munka általános szövetségének és azoknak megalapítója is. E szervezet politikai-bölcseleti nézőpontja reformista volt-Rigola, aki az utóbbi két évben újból publicisztikai tevékenységet fejt ki, nagyon világosan mutatja k¹ szóbanforgó cikkében azt, miért is szerepel Olaszország úgy a cukorfogyasztók statisztikai táblázatán, mintha az olasz nép nem szeretné a cukrot, mintha nem volna cukorfogyasztás. Az 1902-ben Brüsszelben tartott kongresszuson az olasz kormány „érdekeit” egy cukorgyáros képviselte, aki kiverekedte azt, hogy a vámegyezményről szóló törvényhez még egy pontot illesszenek, mely szerint Olaszország csak akkor tekint el a cukorvámától, ha annyi cukrot termel, melyből már kivitelre is telik, így tehát az olasz cukoripar 33 éve meg van védve a beviteltől az érvényben lévő vámtörvény által. A harminchárom olasz cukorgyáros pedig egy *trust-ben* egyesült és mindmáig diktálják a cukorárakat. Az olasz mezőgazdaság nem fedezi a belső szükségletet. Bevitelre szorul majdnem minden

téren. Elég cukorrépat sem termelnek. De a *cukor-trust* ezzel mit sem törődik. Érdeke nem az volt, hogy több nyersanyag álljon rendelkezésére. Kevés a nyersanyag, kevés a cukor, tehát az ára magas lesz s a beviteltől nem kell tartaniok a vámegegyezmény miatt. *Rigola* szóbanforgó cikkében rámutat arra, hogy most sem arról van szó, hogy a cukor megfizethető legyen, hanem arról, hogy a cukorgyárosok profitja ne csökkenjen. *Mert a cukoripar korporációja meghatározta azt a felületet, melyen cukorrépat termelni szabad*, abból a téves és hamis adatból indulva ki, hogyha többet termelnének, akkor a cukor nem volna értékesíthető, hiszen most nem exportálhatnak, amikor az az egész világ önellátásra rendezkedett be és a belföld, Olaszország sem fog több cukrot fogyasztani, mint eddig. Arról tehát szó sem volt, hogy a cukorfogyasztás azért nem emelkedik 33 év óta Olaszországban, mert a cukor méregdrága. Ma egy kiló cukor Olaszországban 6.30 lírába kerül, ami kb, 2.50 pengőnek felel meg. „De mert az érdekképviseleti rendszeren belül — írja *Rigola* — minden érdek képviselve van és mert az államnak, — mint legfelsőbb döntő fórumnak — a fogyasztók érdekeit is szem előtt kell tartania, van egy kis garanciánk arra, hogy egy csoport sem biztosíthasson magának öt meg nem illető hasznot egy másik csoport, vagy az egész fogyasztó tömeg rovására . . . Tudni véljük, hogy a válság dacára a cukortermelők nemzeti konzorciuma tisztas tantiémeket fizetett részvényeseinek. De a magánkezdeményezés rezsimjében ilyesmi magától értetődik. Az érdekképviseletek azért alakultak, hogy... mindenkinek re des haszna és rendes jövedelme legyen.” Mint látjuk,

Rigola „sincs megelégedve” az érdekképviselési rendszerrel, mely a gyakorlatban azzal foglalkozik, hogy a cukornagyipar vezéreinek nagy profitját biztosítsa, törvények segítségével, de egy szóval sem emlékszik meg azokról, illetve azok anyagi helyzetéről, akik a cukortermelés tulajdonképeni alanyai: a cukorrépaföldeken dolgozó földmunkásokról, a cukorgyárakban dolgozó munkásokról, vegyészekről és egyéb alkalmazottakról,

I érjünk át egy másik példára. Az olajipar korrupciójáról van szó. Ismeretes, hogy Olaszországban majdnem mindenütt zsír helyett olajat használnak. Az olaj olyan fontos táp- és főzőanyag az olaszoknál, mint nálunk a zsír. Kétféle olajat használhatnak a főzéshez, az olajbogyóból préselt olívaolajat — ez a jó és kellemes — és a napraforgó magjából préselt magolajat. Az olajbogyóból készült olaj sokkal drágább, mint a napraforgómagból készült,

E sorok írása közben, ez év július 9-én üli először össze az olajipar érdekképviselése, hogy „megvitassa az olajiparban való érdekeltek összes problémáit”. Kik volnának az olajipar érdekeltjei az érdekképviselési rendszer alapján? „Az olajbogyótermelők”, tehát a mezőgazdasági munkások és az olajfaerdők tulajdonosai, valamint az olajgyártás részéről az olajfinomító munkások és az olajfinomítók tulajdonosai. Az olaj érdekképviselések első, alakuló ülésének napirendje azonban következő volt;

a.) Az olajbogyóipar és a magolajipar közötti viszony tisztázása

b.) Kollektív propaganda az olasz olaj érdekében a külföldi piacokon és az olasz olajnak a külföldi hamisítványokkal szemben való védelme.

- c) A ricinusolaj gyártásának fokozása,
d.) Különbözők.

Ez a napirend is elárulja már azt, hogy ez az ülés csak bizonyos érdekcsoportok érdekében jött létre. Az olajbogyóipar ugyanis a gyűlés és „vita” folyamán azt követelte, hogy a magolajipart szüntessék meg. A vegyészek viszont azt igazolták, hogy az olasz olajbogyó-olajtermelés az ország szükségletének csak kétharmad részét fedezi, tehát egyharmadát pótolni kell a magolajjal. És bár az olasz olívaolaj az ország szükségletének kétharmadát fedezi, mégis erős kampányt javasolnak indítani az olasz olívaolaj ügyében Észak- és Délamerikában. A magolaj nyersanyagának nagyobb része bevitelre szorul, de ennek dacára is olcsóbb, mint az olajbogyóból préselt olaj, tehát az olasz lakosságnak ezután nem egyharmada, hanem a fele használ majd a jövőben kevésbé ízletes silány és olcsó magolajat. Erről azonban ezen a gyűlésen egyáltalában nem esett szó. A gyűlés eredménye, hogy a külföldi olaj propaganda céljára szükséges ötmilliót előteremtik. Minden olajfa egy centesimo adót fizet a jövőben és minden olajszámlára 50 centesimos bélyeg jön, ha egy mázsáról szól a számla és 20 centesimos bélyeg, ha egy mázsán aluli mennyiségről szól a számla. Lesz tehát olaj kivitel, nem csökken az olajipar vezetőinek jövedelme; persze, hogy szó sem volt arról, vannak-e az olaj és rokoniparban alkalmazott munkásoknak, tisztviselőknek és mérnököknek, mezőgazdák, vegyészeknek panaszai, sérelmeik. Az olajipar krózusai megkapják az államtól azt az összeget, amely gyártmányaik külföldön való értékesítését elősegíti, hiszen — bár a belföldi szükséglet túlhaladja a termelt

mennyiséget — mégis külföldre küldik a jó olívaolajat, mert az olasz dolgozók, fogyasztók helyzete olyan válságos, hogy a normális szükségletet nem is fedező mennyiség egyrészét tudja csak felvenni. A nagyiparos érdekeit tehát megvédi az érdekképviselési rendszer. Igaz, hogy ez nem így hangzik az érdekképviselési ülésen, mert ott a nemzeti ipar érdekeiről folyik a szó és nem a „termelőkről”, (az érdekképviselési rendszeren belül a munkaadó és dolgozó: termelők) pedig nem az állam, vagy a nemzet kapja az eladott olaj árát, hanem a „termelő” nagyiparos.

Ugyanez a helyzet a most kialakult hitelintézeti érdekképviseléseknél is és a most megalakult többi és most „alakulóban lévő” egyéb iparágak érdekképviselésénél is. Az érdekképviselések működése tehát, amint látjuk, abban merült ki eddig, hogy a tőkés profitját minden körülmények között biztosítsa. A liberális állam független szakszervezeteiből, mint megírtuk már, fasiszta szakszervezetek alakultak, amelyek az egyedül létező párttól, a fasiszta nemzeti párttól függnék. A dolgozó épúgy fizeti szakszervezetének díjait, mint a katolikus és szocialista szakszervezetekben fizette, azzal a különbséggel, hogy most a járulékot az illetékes szindikátus a munkás béréből vonja le. De amíg a liberalista államban a dolgozók, ha sérelmeiket nem vették figyelembe, sztrájkba léphettek, addig a fasiszta államban, az érdekképviselési államban sérelmeit csak a közvetítővel közölheti. Panaszával elmehet a szakszervezeti vezetőséghez. Előbb ezek a vezetők a munkásság bizalmi emberei voltak, a munkások választották őket. Az érdekképviselési rendszeren belül ezek a vezetők a kormánytól kinevezett

tisztviselők, tehát a kormány emberei. A munkásság tehát nem saját érdekeiért harcoló megbízottjával találja magát szakszervezete vezetője személyében szemben, ha sérelem éri és panaszra megy, hanem a kormány és a fasiszta párt bizalmijával. Ez felveszi panaszát és továbbítja azt az illető ipar, vagy termelés korporációjához, érdekképviselőjéhez, mely átír a munkaadók megfelelő egyesületéhez, orvoslás végett» Míg a munkaadók egyesületei változatlanul olyanok» mint a liberalista államban, (a munkaadók egyesületei ugyanis szabadon gyűlésezhetnek és szabadon választják meg megbízottjukat), addig a dolgozók szakszervezetei — mint már leírtuk — nem gyűlésezhetnek szabadon és nem választhatják meg vezetőiket. A dolgozók panaszait sem tehetik meg szolidárisan, tehát nem állíthatják le a munkát és vonulhatnak szakszervezeti vezetőjükhöz panaszra, hanem csak egyenként, mert a tömeges megmozdulás és a munka leállítása a nemzeti gazdaság és az állami rend ellen elkövetett bűntény, amiért börtön jár. Ha a munkaadó elbocsájtja munkásait, a munkás mit sem tehet. A munkanélküli segélyt három hónapig kapja. Ez napi 3.75 líra Olaszországban. Ha egy munkás tíz évig megszakítás nélkül dolgozott és heti átlagban 10 lírát adott szakvezetőnek és a segélyalapra, akkor 4800 lírát fizetett be összesen a tíz év alatt és ezért kap háromhavi segélyt készpénzben, azaz 337 lírát és azután természetbeni segélyt, rizst, makarónit, tejet és kenyeret, bizonytalanul csökkenő és változó mennyiségben. Persze ezt se mindenki kapja. A bürokrácia és a „politikai becsületesség és érintetlenség” is fontos szerepet játszanak itt. Tehát az állam nem áldoz és

költ szociális alapokra, hiszen az, amit a munkanélküli olasz dolgozó segélyként kap, az bőven telik a befizetett összegekből. A segélyalapokra pedig mindegyik dolgozó ember, szakmunkás, vagy napszámos, vagy akár alkalmi munkás is, pontosan fizet, hiszen a munkaadó-vállalkozótól követeli az állam, aki azt a munkabérből rögtön le is vonja. A segélyalap és a szociális alap a dolgozó zsebéből kerül ki, de az, amit érte kap, távolról sincs teljesítményével egyenes arányban. Hiszen az érdekképviselői államot nem azért találták ki, hogy a dolgozón segítsen.

A *Carta del Lavoro* meghatározza a munkabérek minimumát foglalkozási ágak szerint, de ezek a gyakorlatban éppen annyit jelentenek, mint maga az érdekképviselői rendszer, mely (papíron) „forradalmi” ahogy Mussolini mondja, de a valóságban csak tíz év után kezd alakulni, acélból, hogy a tőkés renden, a vállalkozón, az eddiginél is jobban segítsen.

A munkabér szabályozásáról szóló törvényt 1927 április 21-én iktatták be Rómában *Carta del Lavoro* néven. Ezzel a törvénnyel a fasiszta rezsim be akarta bizonyítani, „hogy a termelő erők ki tudnak egymással békülni és csak ily módon termékenyek”. A *Carta del Lavoro*, — írják kommentátorai — „a forradalom fundamentális dokumentuma, mely meghatározza a termelők kötelességét és jogait.” A *Carta del Lavoro* meghatározza a munkabérek minimumát és meghatározza a munkaadó „kötelességeit”. Meg kell állapítanunk, hogyha a *Carta del Lavoro*-ban meghatározott bérek ma érvényben lennének, akkor viszonylag, a többi kapitalista európai államhoz viszonyítva, az olasz

dolgozó helyzete legalább létminimumában kielégítő volna. Azonban az *állam* és az uralkodó rendszer gondoskodott arról, hogy a *Carta del Lavoro* csak papír, sokszor megvitatott törvény és a külföldön megcsodált szociálpolitikai alkotás legyen, de sosem gyakorlat. 1927 óta számos különböző nagyságú és mértékű fizetésleszállítást eszközöltek az állami alkalmazottaknál és ezzel egyidőben a magánvállalatok alkalmazottainál is. A munkabéreket is persze ezekkel egyidőben csökkentették. Azonban nem szabad azt hinni, hogy ezek alapján a munkabérek és a tisztviselői fizetések a *Carta del Lavoro*-ban lefektetett bérminimumok, hanem annál sokkal alacsonyabbak. Csak néhány foglalkozási ágban tartják magukat a *Carta del Lavoro*-hoz, például az újságírók fizetésénél, vagy a banktisztviselők (a nagybankok tisztviselőinél), de csak azért, mert így kényelmesen öreg hírlapíróknak és tisztviselőknek is a megállapított minimumot fizetik és *ha nem volna megállapítva ez a minimum, akkor sem fizethetnének már kevesebbet*. Ami viszont a kisebb, nagyobb vállalatok alkalmazottait illeti, azokat úgy fizetik, ahogy akarják. Igaz, hogy a tisztviselő elbocsájtása után élhet pausszal, pereskedhet is volt munkaadójával, azonban ezeket a pereket csak azok indíthatják el, akiknek van egy kis megtakarított pénzük, hiszen a per megindítása is csinos kis összegbe kerül és a per vége, ha azt a dolgozó megnyerte, nem hoz sokkal többet, mint amennyibe az került, hiszen az ügyvéd zsebébe vonul a nyert összeg egyik fele. Továbbá — és ez itt a legfontosabb — egy ilyen per a munkánélküli elhelyezkedési lehetőségeit nagyban csökkenti. Információ szempontjából a volt munkaadó

melegen óvni fogja az érdeklődő munkaadót az ilyen alkalmazottól. Ami pedig a munkabéreket illeti, azok az illető szakmában uralkodó munkanélküliséggel állnak egyenes arányban. Ha sok az olcsó, régen munka nélkül tengődő munkaerő, akkor kicsiny a bér, ha fordítva áll a helyzet, akkor a bér is magasabb, körülbelül 20 líra a legmagasabb munkabér és ez lemehet egész napi 5 líráig is. *Vidékektől* is függ, valamint *szakmáktól* a munkabér nagysága. És ha tekintetbe vesszük azt a körülményt, hogy a 20 lírát naponta csak az a munkás keresi meg, aki legalább nyolc órát dolgozik és nem feledkezünk meg arról, hogy ugyanekkor egy kiló cukor ára 6.30 líra, egy kiló borjúhús a nagyobb városokban (ipari centrumokban,) mint Milánóban, Rómában, Genovában, Torinóban stb. 15 líra és egy kiló marhahús 8—10, egy kiló kenyér 1.60 lírába kerül (ez a legsilányabb), és hogy a lakberek hallatlanul drágák, akkor fogalmat alkothatunk arról, hogyan élhet és él egy dolgozó és „jól kereső” olasz munkás és hogy él az a többség, mely átlagban csak napi 10 lírát keres.

A Carta del Lavoro és az érdekképviseleti rendszer gondoskodik arról, hogy igazolja az érdekképviseletek szükségességét, mert a fasiszmus szerint a szocializmus a kapitalizmussal bukik. A kapitalizmus azonban nem bukott meg a fasiszta államban, hanem éppen abban van a legjobban megvédve, tehát a szocializmus sem bukott még meg. A szocializmus nem hirdeti célként az osztályharcot, mint ahogy azt a fasiszta szerzők igazolják, hanem csak leszögezi a tényt, hogy osztályharc van, mely csak a kapitalizmus, az

osztálytársadalom megszűnésével tűnik el. Az osztálybékéről a fasizmus beszél, de, hogy a fasizmus nem szüntette meg az osztályharcot és „nem teremtett osztálybékét” világosan igazolják azok a hivatalos adatok, melyek rendelkezésünkre állnak. Látjuk ezekből a hivatalos adatokból, hogyan nő a munkanélküliség, hogyan csökken a cukor-, az olaj-, a húsfogyasztás, sőt még a kenyérfogyasztás is állandóan csökken. Nem kell másra utalnunk, csak ezekre az adatokra. Az olvasó nem kételkedik abban a tényben, hogy akiknek elemi szükségleteik kielégítésére sem telik, nincsennek megelégedve jelenlegi helyzetükkel, tehát nincsennek megbékülve az érdekeikkel szemben álló uralkodó osztállyal. A két és fél éves Hitler-rezsim pedig, mely ugyancsak az érdekképviseleti rendszer alapján áll, mennyiben változtatott a helyzeten? Megszüntette e a munkanélküliséget, „megrendszabályozta” e a nagytőkét? És az osztrák, érdekképviseleti alapon álló kormány mit csinált? Hol vannak az eredmények? A tőke pártjai már Franciaországban is szervezkednek; a tőke ellátja fegyverekkel és hadianyagokkal a szervezeteket. Persze, hogy nagy a riadalom Franciaországban is, hiszen a dolgozók helyzete a gazdag és győztes Franciaországban is napról napra válságosabb, hiszen a kapitalizmus általános válsága már Franciaországban is mélypontja felé halad. Szükség van ott is „az állam beavatkozására”, hirdetik a reakció barátjai. A liberális Ernesto Orrel írta az olasz fasizmus uralomra jutása után: „...Kétségen kívül jobb lett volna, ha a válságot parlamentáris úton oldhattuk volna meg és nem erőszakos akció útján, de ennek a lépésnek az

volt a célja, hogy leverje a szélsőséges szervezeteket s eszméket, melyek olyan eseményekben kulmináltak, mint az elemi iskolai tanítók és az állami hivatalnokok sztrájkja volt.”²¹ Franciaországban is így fogják igazolni, ha netán sikerülne a reakciónak terjeszkedése és győzelme, — ha a liberális és demokrata pártok az új fasiszta kormány alakításában részt vesznek, mert amikor Mussolini hatalomra került Olaszországban „meghívták a fasiszta csoport tagjain kívül a szociáldemokrata, néppárti és szabadelvű párt tagjait is a kormány alakításához . . .”²²

Magyarországon is meg akarják valósítani az érdekképviselési rendszert és a magyar közvélemény és a magyar dolgozók, akik nem ismerik e „rendszer” valóságát, tájékozatlanul állnak ezen törekvéssel szemben. A propaganda az érdekképviselési rendszer gyakorlati megvalósításának ügyében rendszeresen folyik mindenütt, ott, ahol még e rendszer, illetőleg ennek ideológiája, a korporativizmus, vagy ismertebb néven: a fasizmus még nem radikalizálódhatott. A gyakori sztrájkok reakciójaként jelentkeznek „a nyugodt és megszakíthatatlan termelés” érdekében, — és megállapítják hogy „a régi félelmetes heteken át tartó sztrájkok rendőráttakos, véres emlékein keresztül a legutóbbi hetek bérmozgalmai azt az érzést keltik bennünk, mintha a szociális küzdelmeknek ezek a megnyilatkozási formái a végső rezdülései volnának egy elavult s letűnőben levő munkásmozgalmi rendszernek”. Arra törekednek, hogy megmutassák a dolgozóknak, hogy a hivatalos

²¹ Ernesto Orréi, *Gli Italiani e la libertà*, Roma, 1930, 29-30 old.

²² U. i.

vezetőség, a kormány szíven viseli bajaikat és azon segíteni is akar; tehát a kormány tárgyal a dolgozók vezetőivel követeléseik ügyében, azonban első feltétele mindég az volt, hogy a sztrájkot még a tárgyalások megkezdése előtt hagyják abba. A dolgozók az ilyen intervenciók kedve ő következményeit azonban nem tapasztalták, mert a békítő tárgyalásoknak és az abbahagyott sztrájkoknak következménye az volt, hogy a dolgozóknak a megígért és már az egyezkedésnél erősen leszorított béremelést és a vele kapcsolatos garanciákat a munkaadók gyakran nem adták meg, A sztrájk abbahagyása után ugyanis a munkaadó diktál és a sztrájk újbóli megindítása nagy nehézségekkel jár.

„ A sztrájk bűn a nemzeti termelés ellen — mondta a kereskedelmi miniszter, s ezzel csak a közvélemény hangulatának adott kifejezést. Valóban bűnnek tartjuk a sztrájkot a mi mai helyzetünkben, bűnnek még akkor is, ha teljes rokonérzésünk kíséri a magyar munkást a maga létéért való küzdelmében. Mert hiszen rokonérzésünk kíséri, mint ahogy a mai hivatalos politikai irányzat is testvéri jobbát nyújtja a munkásság felé, s egyetlen feltételül a hatalmi kérdés kikapcsolását állítva fel, a gyakorlati életben nem egyszer tett kézzelfogható tanúságot szociális érzéseiről. A Gömbös - kormány kétségtelen megváltotta magának a jogot arra, hogy a munkáskérdések tárgyalásánál követelhesse a politikum kiűzését ...”

„ . . . a kegyetlen és ércerejű törvény hatását igenis lehet szabályozni, ha a nemzeti gazdálkodás nagy érdekeitől és mély szociális érzéstől átha-

tott kormányzat veszi kezébe az irányítást s a józan igazság parancsoló szavával a túlkapások és a túlkövetelések között biztosítja a termelés zavartalanságát.” (Budapesti Hírlap 1935. júl. 28.)

Tovább ismertetni az érdekképviselési rendszert nem lehet. Hiszen, mint láthattuk, csak az érdekképviselési rendszer elmélete létezik valóban, a korporativizmus, mely arra törekszik, hogy az ellentétet, melyeket a szocialista taktika felfedett, leplezze. A korporativizmus a mai társadalmi rend felett gyakorlatlan kritikát ellenkezője.

A korporativizmusban eltűnik a szabadság, de marad a kapitalizmus. A korporativizmusban eltűnik a demokrácia, de marad a polgárság, eltűnik a liberalizmus, de maradnak a privilégiumok és monopóliumok; a korporáció, vagy érdekképviselési rendszer nem a kapitalizmus túlhaladása, hanem kísérlet a kapitalizmus eddigi megnyilatkozási formáinak megmerevítésére. A kezdeményezés privát ügy, de ha a vállalkozás balul üt ki, az *állam* esetleg megmenti a vállalkozót és a terheket a lakosság, a dolgozó tömegek nyakába zúdítja.

A kiadásért a szerző felel.

Készítette: Gyarmati Ferenc könyvnyomtató műhelye
Budapest, VIII, Hunyadi-utca 10. Telefon: 39-3-40